

Mons Bendixen
Leif Edward Ottesen Kennair
Trond Viggo Grøntvedt

En oppdatert kunnskapsstatus om seksuell trakassering blant elever i ungdomsskolen og videregående opplæring

Mars 2016

Innhold

Forord	2
1. Oppdraget og rapportens oppbygning	3
2. Konklusjon i Helseths (2007) rapport: «Kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge».....	4
3. Relevante lovbestemmelser og bruk av begreper	5
4. Metode.....	8
4.1. Litteratursøk	8
4.2. Henvendelser	8
4.3. Spesifikke nordiske litteratursøk	8
5. Gjennomgang av funn	13
5.1. Resultater fra de kvantitative studiene i rapporten	13
5.2. Kvalitative studier og studier av bedømmelser av seksuell trakassering.....	21
6. Sammenfattende diskusjon.....	25
6.1. Omfang	25
6.2. Årsaker	26
6.3. Konsekvenser.....	28
7. Forebyggende arbeid.....	30
8. Behov for videre forskning på seksuell trakassering (som ikke er grove seksuelle overgrep).....	32
Referanser	34
Appendiks.....	36

Forord

Undertegnede ble 27. oktober 2015 gitt i oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet å skrive en oppdatert kunnskapsstatus om seksuell trakassering blant unge. Kunnskapsstatusen gir en oversikt over norsk og annen nordisk forskning på bakgrunn av tilgjengelig kunnskap for perioden 2007-2015.

Det å bli utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet i form av seksuell trakassering blant elever i ungdomsskolen og videregående opplæring utgjør et betydelig samfunnsproblem og denne formen for trakassering er utbredt både blant gutter og jenter. Seksuell trakassering synes å være relatert til visse personlige karakteristikk og atferd, og ramme noen grupper mer enn andre. Seksuell trakassering synes å ha en negativ effekt på ungdommenes psykiske helse. Disse negative opplevelsene kan forringe deres skolesituasjon, trivsel og generelle livskvalitet. Vi trenger flere og bedre longitudinelle

studier, men selv dagens kunnskap om omfang, risikofaktorer og mulige eller sannsynliggjorte helsemessige konsekvenser bærer med seg et ansvar om å intervenere. Det er imidlertid ikke identifisert effektive metoder for å redusere seksuell trakassering blant ungdom. Det etterlyses forskning på dette feltet.

I arbeidet med rapporten har vi vært i kontakt med flere kollegaer og forskere i inn- og utland som har sendt oss sine arbeider og gjort oss oppmerksomme på pågående relevant forskning innenfor feltet. Det rettes en spesiell takk til Therése Skoog ved Örebro Universitet. En takk rettes også til seniorrådgiver Marit Lorentzen ved departementet for god dialog underveis og for korrektur på manus, og til departementets juridiske avdeling for rettledning om lover og regler. Forfatterne tar fullt ansvar for eventuelle feil og mangler i rapporten.

Trondheim, mars 2016

Mons Bendixen
Førsteamanuensis

Leif Edward Ottesen Kennair
Professor

Trond Viggo Grøntvedt
Forsker

1. Oppdraget og rapportens oppbygning

Oppdraget

Seksuell trakassering blant ungdom utgjør et betydelig samfunnsproblem. Undersøkelser i Norden tyder på at seksuell trakassering er et utbredt både blant gutter og jenter, og at minoritetsgrupper (etniske og seksuelle) er mer involvert i seksuell trakassering både som utøvere og utsatte. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet ønsker en gjennomgang av eksisterende og pågående forskning om seksuell trakassering blant unge (elever på ungdomsskole og videregående skole) inkludert studier der spørsmål om seksuell trakassering er inkludert i andre studier, for eksempel i studier om vold og overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatusen skal gi en oversikt over norsk og annen nordisk forskning. Kunnskapsstatusen skal sammenstille tilgjengelig kunnskap for perioden 2007-2015 og formidles på en måte som gjør den lett tilgjengelig og anvendbar for departementet.

Departementet ønsker svar på følgende:

- Hva sier eksisterende forskning fra Norge og Norden de siste årene (2007-2015) om...
- ... omfang og årsaker til seksuell trakassering?
- ... konsekvenser av å bli utsatt for seksuell trakassering?
- ... kvaliteten på forskningen?
- ... hvilke forskningsspørsmål som står ubesvart?

Kunnskapsstatusen vil gi et grunnlag for å vurdere fremtidig forskning på området, og arbeidet vil være viktig for å kunne innrette det forebyggende arbeidet på en god måte hvor evidensbasert kunnskap ligger til grunn for utforming av tiltak.

I rapporten vil det fremgå for hver tilgjengelig studie:

- Utvalg og representativitet, metodisk fremgangsmåte.
- Hvilke typer av seksuell trakassering som er undersøkt og omfanget av disse.
- På hvilke arenaer seksuell trakassering foregår (skole, sosiale medier m.v.), og hva er omfanget av likekjønnet og motsattkjønnet trakassering.
- I den grad det framgår skal oppdragstaker synliggjøre hva slags forebyggende arbeid mot seksuell trakassering som er anbefalt, forsøkt og under utprøving i Norge og Norden, og mulige effekter av denne.

I tillegg ønsker departementet følgende vurdering og anbefaling:

- En vurdering av om en ev. representativ undersøkelse av problemets art og omfang vil gi mer kunnskap enn den vi besitter i dag. Hvilke spørsmål vil det i så tilfelle være viktig å stille omkring seksuell trakassering og faktorer assosiert med dette problemet.

Rapportens oppbygning

Rapporten tar utgangspunkt i Helseths konklusjon i rapporten som dannet forrige kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing. Denne rapporten tar imidlertid utgangspunkt i begrepet seksuell trakassering, et begrep som har en solid forankring både i forskningslitteraturen og i lovverket. Med tanke på de som arbeider med elever i skolen presenterer vi deretter relevante lovbestemmelser knyttet til seksuell trakassering og krenkelser og de lovmessige tolkningene av disse begrepene.

Vi redegjør så for hvordan vi har gått fram metodisk for å identifisere relevante studier og arbeider knyttet til forskning på feltet, og forebyggende arbeid som bygger på denne forskningen. De ulike studiene listes opp i en egen oversikt. Deretter gis en kort sammenfatning av funnene fra de relevante studiene – både de kvantitative og de kvalitative – etterfulgt av en sammenfattende diskusjon om omfang, årsaker og konsekvenser av seksuell trakassering blant unge.

I siste del av rapporten gjør vi rede for det vi har fått tilgang på av dokumentasjon på forebyggende arbeid mot seksuell trakassering i skolen, og i hvilken grad denne er forskningsmessige forankret og effektiv (evidensbasert). Vi konkluderer til slutt hva vi mener er behovet for fremtidig forskning på feltet både for bedre å forstå hva som fører til seksuell trakassering, konsekvenser av denne, og hva som trengs av studier for å etablere og teste ut forebyggende innsatser mot seksuell trakassering i skolen.

2. Konklusjon i Helseths (2007) rapport: «Kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge»

I sin gjennomgang av relevante studier gjengir Helseth funnene fra norske og svenske kartlegginger av fenomenene seksuell trakassering, kjønnsrelatert mobbing, seksuelle overgrep, heterosexisme og seksualisert mobbing med ny teknologi (til sammen 10 studier). Den ene av disse (Witkowska, 2005) gjengir relativt detaljert (omfang av ulike typer verbal trakassering, ikke-verbal trakassering og seksuelle overgrep (handlinger som innebærer bruk av fysisk tvang, omtalt som seksuell tvang i denne rapporten)). Studien viser klart at visse typer verbale handlinger med seksuelt innhold er svært vanlig i ungdomsgruppen (for eksempel «utsatt for fornedrende uttalelser om kjønnnet sitt» eller «utsatt for seksuelle samtaler»). I studien til Witkowska oppgir mange ungdommer at uønsket og uakseptabel seksuell oppmerksomhet er et skolemiljøproblem, men ikke nødvendigvis noe man vil omtale som seksuell trakassering.

Helseth skriver i sin konklusjon at man «trenger mer kunnskap om fenomenet (kjønnsrelatert mobbing), om forskjeller mellom by og land, og mellom

innvandrerskoler og mer etnisk norske skoler.» Hun skriver videre at det trengs en diskusjon om hvordan begrepet kjønnsrelatert mobbing skal forstås og hva det skal inneholde. Hun identifiserte også manglende kunnskap blant lærere om hvordan man skal håndtere konflikter basert på kjønn og seksualitet, og at «Likestillingsarbeid eller forebyggende arbeid mot kjønnsbasert mobbing er ikke noe man kan i seg selv, men det trengs særegen kunnskap om det.» Hun fant indikasjoner på at kjønnsrelatert mobbing kunne ha alvorlige konsekvenser i form av dårlig læringsmiljø og dårlig livsbetingelser spesielt for jenter.

Hun identifiserte tre fagtradisjoner innen det forebyggende arbeidet: (1) evidensbasert arbeid mot mobbing generelt, (2) arbeid mot seksualisert vold, og (3) arbeid for seksuell helse. Hun skriver endelig at: «Alle disse fagtradisjonene kan bidra til å gjøre arbeid mot kjønnsrelatert mobbing effektivt. En styrking av lærerutdanningen og læreres kunnskap om kjønnsrelatert mobbing vil også være en forutsetning.»

3. Relevante lovbestemmelser og bruk av begreper

En rekke lovbestemmelser danner den juridiske rammen for arbeidet mot seksuell trakassering i skolen. Opplæringsloven kapittel 9a som omhandler elevenes skolemiljø, bygger på andre og mer overordnede lovbestemmelser som likestillings- og diskrimineringslovgivningen og straffeloven. I det følgende forsøker vi å klargjøre hva opplæringsloven § 9a-3 sier om krenkende ord og handlinger, samt hvordan begrepene krenkelse og seksuell trakassering omtalt i annen relevant lovgivning.

Kapittel 9a i Lov om grunnskole og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

Elevane sitt skolemiljø

§ 9a-1. Generelle krav
Alle elevar i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.

§ 9a-3. Det psykososiale miljøet

Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremje eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør.

Dersom nokon som er tilsett ved skolen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skoleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn.

Dersom ein elev eller forelder ber om tiltak som vedkjem det psykososiale miljøet, deriblant tiltak mot krenkjande åtferd som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal skolen snarast mogleg behandle

saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak. I regjeringens veileder til opplæringsloven § 9a-3¹ står det å lese under andre ledd: «Det er viktig å understreke at denne bestemmelsen handler om mer enn mobbing. Mobbing, vold, rasisme og diskriminering er bare eksempler på «krenkjande ord eller handlingar». Loven gjelder også andre former for krenkende ord eller handlinger, slik som negative, enkeltstående utsagn om en persons utseende, klær, tro, dialekt osv» (vår understrekning).

At krenkende ord og handlinger omfatter mer enn mobbing, vold, rasisme og diskriminering er også tydeliggjort i merknader til opplæringslova § 9a-3 i, jf. Ot.prp. nr.72 (2001–2002):

Andre ledd pålegg alle tilsette ved skolen undersøkings- og varslingsplikt om dei får kunnskap eller mistanke om mobbing, vald, rasisme eller liknande negativ åtferd.

Føresegna gjeld også krenkjande ord og handlingar som ikkje er mobbing, vald, diskriminering eller rasisme, slik som til dømes enkeltstående ytringar om utsjånad, misdanningar eller funksjonshemmingar. Føresegna gjeld både situasjonar der krenkjande ord eller handlingar kjem frå medelevar og der dei kjem frå personalet (vår understrekning).

Lovens bruk av begrepene «seksuell trakassering» og «krenkende ord og handlinger»

Hva man legger i begrepet krenkende atferd er ikke definert i opplæringsloven, men enkeltstående ytringer om utseende nevnes som eksempel i lovens forarbeider som sitert over. Likestillings- og diskrimineringslovgivningen har imidlertid regler som gir

¹https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kd/lover_regler/reglement/2006/veileder-til-opplæringsloven-kapitel-9a-/3/id437839/

vern mot trakassering på grunn av kjønn, etnisitet, religion, livssyn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Arbeidsmiljøloven har også regler som i arbeidslivet gir vern mot trakassering på grunn av alder, politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, deltidsansettelse og midlertidig ansettelse. Disse trakasseringsforbudene kan fange opp ulike former for krenkende atferd, men fanger kun opp atferd som er motivert av en persons kjønn, nedsattefunksjonsevne mv.

Alle de fire likestillings- og diskrimineringslovene har i dag regler om at ledelsen i organisasjoner og utdanningsinstitusjoner innenfor sitt ansvarsområde har plikt til å forebygge og søke å hindre at det skjer trakassering på grunn av kjønn og seksuell trakassering (likestillingsloven § 15), trakassering på grunn av etnisitet, religion og livssyn (diskrimineringsloven om etnisitet § 15), trakassering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 20) og trakassering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (diskrimineringsloven om seksuell orientering § 14). Hva som menes med trakassering og seksuell trakassering er definert i likestillingsloven § 8, diskrimineringsloven om etnisitet § 9, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 8 og diskrimineringsloven om seksuell orientering § 8.

Likestillingsloven skiller i § 8 mellom trakassering på grunn av kjønn og seksuell trakassering:

Med trakassering på grunn av kjønn menes handlinger, unnlater eller ytringer som virker eller har til formål å virke krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdiggende eller ydmykende.² Med seksuell trakassering menes uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den oppmerksomheten rammer (våre understrekninger).

I regjeringens høringsnotat med forslag til ny, felles likestillings- og diskrimineringslov med vedlegg³ skriver Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet at grensedragningen mellom kjønnstrakassering og seksuell trakassering: «... er flytende og forbudene kan overlape hverandre. Kjønnstrakassering kjennetegnes imidlertid ved at

noen blir mobbet eller stemplet som uegnet fordi de er av et bestemt kjønn uten at det foreligger et seksuelt aspekt ved handlingen eller ytringen. Kjønnstrakassering skiller seg fra seksuell trakassering i form ved at atferden typisk har til hensikt å ydmyke eller fornærme kvinner, men er samtidig blottet for seksuell interesse, ved for eksempel bruk av sterkt nedsettende karakteristikk som «jævla hore». Med seksuell oppmerksomhet menes at oppmerksomheten må være seksuelt betont eller av seksuell karakter. Oppmerksomheten kan være av verbal, ikke-verbal eller fysisk karakter. Dette kan omfatte alt fra blikk, berøring og kommentarer og til voldtekt og voldtektsforsøk. Seksuell trakassering kan også skje dersom noen får tilsendt bilder eller videoer med seksuelt innhold via eksempelvis brev, telefon eller internett. Seksuell trakassering vil ofte være knyttet til et behov for å utøve makt gjennom seksuell oppmerksomhet. For at det skal foreligge «seksuell oppmerksomhet», bør det likevel ikke være et krav at atferden er motivert av et seksuelt begjær» (vår understrekning).

Departementet fremhever videre at «[d]et er et vilkår at den seksuelle oppmerksomheten er «uønsket». Med dette menes at oppmerksomheten verken er velkommen eller gjensidig. Både uttrykksmåten «uønsket» og forarbeidene viser at vurderingen skal ta utgangspunkt i oppfatningen til den som blir rammet av oppmerksomheten. Det er i tillegg et krav om at den som utøver oppmerksomheten i ord eller handling blir gjort oppmerksom på at den er uønsket. Den uønskede seksuelle oppmerksomheten må også være «plagsom» for den oppmerksomheten rammer. Tilleggsvilkåret gir uttrykk for at det ikke er tilstrekkelig at oppmerksomheten er uønsket.»

Flere av de beskrevne handlingene understreket over faller inn under straffelovens⁴ bestemmelser. Når det gjelder sending eller spredning av bilder eller videoer med seksuelt innhold er dette straffbart dersom det krenker privatlivets fred. Straffeloven gir vern av den personlige frihet og fred, og kan straffe hensynsløs atferd som spredning av intimbilder etter § 266 og krenkelse av privatlivets fred § 267. Det er strengere bestemmelser (§ 311) dersom bildene er tatt av personer under 18 år (mindreårige).

² I Diskrimineringsloven om seksuell orientering benyttes samme ordlyd som i Likestillingsloven over men følgende spesifisering knyttet til seksuelle minoriteter: Trakassering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk er forbudt. Med trakassering menes handlinger, unnlater eller ytringer som virker eller har til formål å virke krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdiggende eller ydmykende (vår understrekning).

³ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-felles-likestillings--og-diskrimineringslov/id2458435/>

⁴ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/*#*

Straffeloven har også regler som gir vern mot andre former for krenkende atferd, blant annet reglene om hatkriminalitet og hatytringer. For eksempel setter straffeloven § 185 straff for den som forsettlig eller grovt uaktsomt setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring. I § 185 annet ledd er det presisert at det med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne. I forarbeidene er det uttalt at for eksempel skoler må anses som offentlige steder.⁵ Bestemmelsen må avveies mot ytringsfriheten. Det er derfor bare utsagn som er kvalifisert krenkende som omfattes av forbudet.⁶

Når det gjelder intim berøring/beføling, trusler eller tvang til sex, samt seksuelle overgrep, er dette handlinger som omfattes av straffelovens kapittel 26 (Seksuallovbrudd). Loven skiller mellom seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i ord eller handling (§ 298 og § 305), seksuell handling med noen som ikke har samtykket til det (§ 297 og § 298), og seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd (§ 291). Under regjeringens veiledninger og brosjyrer om seksuelle overgrep kan vi lese:⁷

Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd forekommer i handling eller ord og skjer enten overfor eller i nærvær av noen. Eksempler på dette er blotting, slibrigheter eller annen uanstendig opptreden eller verbale krenkelser. Straffelovens bestemmer at slik adferd er straffbar når den foregår på offentlig sted, i nærvær av noen som ikke har samtykket til det eller i nærvær av eller overfor barn under 16 år (vår understrekning).

Seksuell handling forekommer med en annen. Eksempler på dette er berøring eller beføling av kjønnsorganer eller bryster utenpå eller innenfor klærne. Seksuell handling er straffbart når det skjer med noen som ikke har samtykket til det eller når det skjer med barn under 16 år (vår understrekning). Seksuell omgang ved vold eller truende atferd er en mer alvorlig kategori enn seksuell handling. Begrepet omfatter samleie men er ikke begrenset til det. Det omfatter også seksuelle handlinger av en viss intensitet som for eksempel beføling inne i en annens kjønnsorgan, masturbering eller samleielignende bevegelser. Uttrykket samleie er definert i straffeloven. Begrepet omfatter både vaginalt og analt samleie. Også innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning anses som samleie i lovens forstand (våre understrekninger).

⁵ Ot.prp. nr. 33 (2004–2005) side 215.

⁶ Rt. 2007 s. 1807 avsnitt 33 og Rt. 2012 s. 536 avsnitt 28.

⁷ https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/bld/veiledninger_brosjyrer/2002/mistanke-om-ansattes-seksuelle-overgrep-/7/id275377/

4. Metode

4.1. Litteratursøk

Litteratursøket er begrenset til forsknings-publikasjoner (artikler og rapporter) på seksuell trakassering blant unge (elever på ungdomsskole og videregående skole) i Norden i perioden etter Helseths (2007) rapport. Studier der spørsmål om seksuell trakassering er inkludert og identifisert i andre studier, for eksempel i studier om vold og overgrep mot barn og unge, er inkludert i søket.

Følgende søkeord ble benyttet alene og i kombinasjon i medisinske og psykologiske databaser samt i søkemotorer på internett:

- Sexual harassment; Seksuell trakassering ble brukt som primære hovedsøkeord.
- Kjønnbasert mobbing; Sex-related bullying; Gender-related bullying; Gender-based bullying; Sexual bullying; Gendered harassment ble brukt som sekundære søkeord.

Disse ble brukt i kombinasjon (AND) med:

- Ungdom; Elever; Ungdomsskole; Videregående skole; Adolescent; Adolescence; Student; Secondary school; High school
- Seksuell tvang; Sexual Coercion
- Seksuelle overgrep; Sexual Abuse

Alle spesifikke nordiske land (Norge, Sverige, Danmark, Finland, Island) brukt for å avgrense mengden av studier. Det ble søkt spesifikt i nordiske og skandinaviske vitenskapelige tidsskrifter etter studier av interesse. Hovedvekten av studiene som omhandlet seksuell trakassering var fra andre land (spesielt USA og Canada) eller var av eldre dato enn vårt mandat.

4.2. Henvendelser

I tillegg har vi benyttet nedenstående strategier for innhenting av informasjon og inkludert funn fra pågående studier dersom disse er tilgjengelig på nett eller forfatterne kan dokumentere at artikler er sendt inn (submitted) eller under trykking (in press) til navngitte tidsskrifter:

A. Det ble sendt henvendelser til alle landets fylkeskommuner (samt sysselmann på Svalbard), de fem største bykommunene og KS for å få

dokumentasjon av gjennomført undersøkelser eller undervisnings-opplegg som omhandlet seksuell trakassering eksplisitt for videregående- og ungdomsskoleelever. Henvendelsen (se Appendiks) ble sendt til fylkesutdanningssjef, utdanningssjef eller opplæringsavdeling i fylket. De fleste fylkeskommuner responderte ikke på henvendelsen, men vi mottok svar fra Hordaland fylkeskommune, Rogaland fylkeskommune, Oppland fylkeskommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og KS.

B. Det ble sendt tilsvarende henvendelse som over (på engelsk) til Nordiske departementer tilsvarende det norske barne-, likestilling og inkluderingsdepartementet eller departementet med ansvar for undervisning. Disse inkluderte Socialstyrelsen i Sverige, Undervisnings- og kulturministeriet i Finland, Ministeriet for barn, undervisning og likestilling i Danmark, og Undervisnings-, forsknings- og kulturministeriet på Island. Vi fikk svar fra islandske myndigheter, hvor de informerte om sitt arbeid mot seksuelle overgrep og vold mot barn, og fra Socialstyrelsen i Sverige hvor de viste til relevante nettsteder hvor dokumentasjon var tilgjengelig. Verken Danmark eller Finland ga tilbakemelding på henvendelsen fra sentralt nivå.

C. Nordiske institusjoner og nordiske forskere som har forsket på seksuell trakassering og relaterte domener ble også kontaktet med ønske om publiserte og upubliserte data. Disse inkluderte Universitetet i Bergen (Dan Olweus), Universitetet i Stavanger (Erling Roland), Norges teknisk-naturvitenskapelige Universitet (Berit Skog), Universitetet i Oslo (Hannah Helset), Universitetet i Örebro (Therese Skoog), NKVTS, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (Ole Kristian Hjemdal, Per Moum Hellevik, Carolina Øverlien, Mona-Iren Hauge), og NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (Kari Stefansen).

4.3. Spesifikke nordiske litteratursøk

Foruten søkene som er beskrevet over, ble det gjort spesifikke søk i relevante journaler.

A. I tidsskrifter YOUNG- Nordic Journal of Youth Research med søkeordet «Sexual harassment» ble det funnet én studie som omhandlet unge voksne fra nordiske land (Johansson, Laflamme & Eliasson, 2012) som omhandlet fokusgrupper av 15-16 årige svenske ungdommer (se tabell for beskrivelse av studien).

B. I Scandinavian Journal of Psychology ga søket også et treff fra alderssegmentet og den geografiske tilknytningen vi ønsket på søkeordene over (Slaaten, Anderssen & Hetland, 2015). Studien omhandler bruk av homorelaterte skjellsord blant norske ungdomsskoleelever (se tabell for beskrivelse av studien). Journal of School Violence ga flere treff på søkeordene, men relevansen for nordiske land, alderssegmentet eller årstallene vi søkte var svært liten. De

studiene som ble funnet med søkeordet refererte til tidligere undersøkelser fra nordiske land (før 2007) eller analyserte ikke seksuell trakassering eksplisitt som eget tema, kun som del av annen trakassering (eks. Frisén, Lunde & Hwang 2009) eller i andre sammenhenger (eks. læringssituasjon i Ekstrand, Engblom, Larrson & Tydén 2011).

C. I tillegg ble det søkt i NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research og The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care uten ytterligere funn av relevante studier.

De studiene vi identifiserte er listet opp i Tabell 1 nedenfor. I tillegg har vi identifisert enkelte kvalitative studier (som ikke ser på omfang, årsaker eller konsekvenser). Disse er kort omtalt i kapittel 5.2.

Tabell 1. Oversikt over relevante studier på omfang av, årsaker til og konsekvenser av seksuell trakassering					
Prosjekt/ artikkel (forfattere)	Land	Utlvalgstype og størrelse	Metode	Type seksuell trakassering student	
Seksuell trakassering blant elever og ansatte i videregående skole: en resultatrapport (Bendixen & Kennair, 2008)	Norge	Representativt utvalg. Alle elever ved 9 vg. skoler i Sør-Trøndelag invitert (50% svar). N=1524	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	9 ikke-fysiske (verbal, indirekte, digital) former for seksuell trakassering 4 fysiske former for seksuell trakassering	
Sociosexuality as predictor of sexual harassment and coercion in female and male high school students (Kennair & Bendixen, 2012)	Norge	Representativt utvalg av heteroseksuelle elever ved 9 vg.skoler i Sør-Trøndelag. N=1199	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	9 ikke-fysiske (verbal, indirekte, digital) former for seksuell trakassering 4 fysiske former for seksuell trakassering	
Resultater fra prosjekt seksuell helse og trakassering i videregående opplæring 2013-2014 (Bendixen & Kennair, 2014)	Norge	Representativt utvalg. Elever ved 17 vg.skoler i Sør-Trøndelag invitert (svarprosent ukjent). N=1676	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	9 ikke-fysiske (verbal, indirekte, digital) former for seksuell trakassering 4 fysiske former for seksuell trakassering	
Advances in the Understanding of Same Sex and Opposite Sex Sexual Harassment (Bendixen & Kennair, submitted)	Norge	Representativt utvalg av heteroseksuelle elever ved 17 vg.skoler i Sør-Trøndelag. N=1326	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	9 ikke-fysiske (verbal, indirekte, digital) former for seksuell trakassering 4 fysiske former for seksuell trakassering	
"... but words will never harm me": The effects of sexual harassment on high school students' psychological well-being (Bendixen, Daveronis, & Kennair, submitted)	Norge	To representative utvalg fra hhv 9 og 17 vg.skoler i Sør-Trøndelag (se over) (N=1384 og N=1485).	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	9 ikke-fysiske (verbal, indirekte, digital) former for seksuell trakassering 4 fysiske former for seksuell trakassering	
Vold og overgrep mot barn og unge (Mossige & Stefansen, 2007)	Norge	Tilfeldig trukket landsrepresentativt utvalg av 3. klasser på vgs. (77% svar). N=7033	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	8 former for fysiske seksuelle krenkelser og uønskede seksuelle hendelser	
Omfanget av seksuelle krenkelser og overgrep i en norsk ungdomsbefolkning (Mossige & Huang, 2010)	Norge	Som over	Som over	Som over	
Voldsutsatt ungdom i Norge – resultater fra helseundersøkelser fra seks fylker (Schou, Dyb, & Graff-Iversen, 2007)	Norge	Representativt utvalg av elever i 10.klasse ved 6 fylker (87% svar). N=15930	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Seksuelle overgrep (samlet indeks på blotting, beføling, ufrivillig samleie, etc.)	

Prosjekt/ artikkel (forfattere)	Land	Utgangstype og størrelse	Metode	Type seksuell trakassering studert
Seksuell orientering og mobbing (Roland & Auestad, 2009)	Norge	Tilfeldig trukket landsrepresentativt utvalg av 10. klasser. (81% svar). N=3046	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Kjønnsrelatert verbal (homofobisk) mobbing
Sexual coercion experiences and sexually coercive behavior: A population study of Swedish and Norwegian male youth (Seto et al., 2010)	Norge og Sverige	Representative utvalg av mannlige elever i 3. klasse vgs. Sverige: N=1978 (77% svar). Norge: N=1971 (82% svar)	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Utsatt for seksuell tvang og utsatt andre for seksuell tvang
Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge (Steine et al., 2012)	Norge	Tilfeldig trukket landsrepresentativt utvalg (alder 18–80 år, 49% svar). N=703	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Utsatt for 12 ulike former for seksuell atferd, handling og omgang (ikke-fysisk og fysisk) før og etter fylte 16 år
Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv (Thoresen & Hjemdal, 2014)	Norge	Tilfeldig trukket landsrepresentativt utvalg (alder 18–75 år, 43% svar). N=4527	Strukturert telefonintervju	Seksuelle kontakt, omgang og overgrep før fylte 18 år
Trygging av unges nære relasjoner (STIR): Sammen-henger mellom online og offline kon-tekst og risiko (Øvertien & Hellevik, 2015)	Norge og 4 ikke-Nordiske land	Representativt utvalg. Norge: N=439	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Vold og overgrep i kjæresteforhold 4 former for fysiske seksuelle handlinger: presset eller tvunget til berøring eller samleie. Ikke-fysisk: Sending, mottak og deling av seksuelle bilder og tekst
Gay-related name-calling among Norwegian adolescents – harmful and harmless (Slaatten, Anderssen, & Hetland, 2015)	Norge	Representativt utvalg fra 15 ungdoms-skoler. N=921	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Homo-negative utsagn
The experience of sexual harassment in sport and education among European female sports science students (Fasting, Chroni, & Knorre, 2014)	Norge og 2 ikke-Nordiske land	Utvalg av kvinnelige elever/studententer på idrettsfag. Norge: N=193 (alder 17–45 år).	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	3 former for seksuell trakassering (fysisk kontakt, blikk og kommentarer, nedrakning av prestasjoner på grunn av kjønn eller seksualitet)
Peer sexual harassment and deliberate self-injury: Longitudinal cross-lag investigations in Canada and Sweden (Marshall, Faaborg-Andersen, Tilton-Weaver, & Stattin, 2013)	Sverige og Canada	Representativt utvalg. Alle elever ved 7 ungdomsskoler invitert (Seven School Study). Sverige: N=513.	Longitudinell survey Spørreskjema	7 former for seksuell trakassering (fysisk og ikke-fysisk) hentet fra AAUW (American Association of University Women, 2001)

Prosjekt/ artikkel (forfattere)	Land	Utvalgstype og størrelse	Metode	Type seksuell trakassering studert
Explaining why early-maturing girls are more exposed to sexual harassment in early adolescence (Skoog & Özdemir, 2015)	Sverige	Representativt utvalg jenter i sjuende klasse. (Seven School Study) N=680	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Som over
Understanding the link between pubertal timing in girls and the development of depressive symptoms: The role of sexual harassment (Skoog, Özdemir, & Stattin, 2015)	Sverige	Representativt utvalg jenter i sjuende og åttende klasse (Seven School Study) (T1). N=454	Longitudinell survey (to måletidspunkter) Spørreskjema	Som over
Physical Appearance and Sexual Activity Mediate the Link between Early Puberty and Sexual Harassment Victimization in Adolescent Boys (Skoog & Özdemir, in press)	Sverige	Representativt utvalg gutter i sjuende klasse. (Seven School Study) N=704	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Som over
Experience of violence among adolescents: gender patterns in types, perpetrators and associated psychological stress (Landstedt & Gillander Gådin, 2011)	Sverige	Representativt utvalg elever i andre klasse på videregående skole. (78% svar). N=1663	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	5 former for seksuell trakassering (fysisk og ikke-fysisk)
Dimensions of Peer Sexual Harassment Victimization and Depressive Symptoms in Adolescence: A Longitudinal Cross-Lagged Study in a Swedish Sample (Dahlqvist, Landstedt, Young, & Gadin, 2016)	Sverige	Representativt utvalg elever i ungdomsskolen. N=2330	Longitudinell survey (tre måletidspunkter)	8 av 14 former for seksuell trakassering benyttet i analysene. 4 fysiske, 2 verbalt nedsettende (name-calling), og 2 kommentarer på utseende i det sosialt rom (display)
Physical sexual harassment as experiences by children at school in Northern Finland and Northwest Russia (Sunnari, 2009)	Finland og Russland	Representativt utvalg av ungdomskolelever (alder 11–12 år). Finland: N=641	Tverrsnittsurvey Spørreskjema	Uønsket seksuell berøring og kvalitative beskrivelser av disse
N=22				

5. Gjennomgang av funn

I det følgende vil vi kort oppsummere de relevante funnene omkring årsaker/risikofaktorer/assosierte faktorer, omfang og konsekvenser/assosierte tilstander.

Benyttede begreper klargjøres først. Homonegative/homofobiske/homorelaterte uttrykk omhandler begrep og ord knyttet til seksuell orientering og seksuelle minoriteter. Ord som «homse», «lesbe», «homo» eller engelske versjoner som «gay» eller «fag» er eksempler på dette. Seksuell trakassering deles ofte inn i tre former: Verbal, ikke-verbal og fysisk. Verbal omfatter direkte bruk av ord som «hore» eller «løs», objektiviserende ord om kjønnsorganer, kommentarer om kropp, utseende eller privatliv, forslag/krav om seksuelle tjenester og mottak av direkte telefonsamtaler, SMS, chat, etc. med seksuelt innhold. Ikke-verbale former omfatter seksuelt ladet stirring, visning av pornografiske bilder, og mer indirekte former som ryktespredning og at noen legger ut bilder med seksuelt innhold av personen på internett eller sprer dem via mobiltelefon. Fysiske former for trakassering omfatter ufrivillig seksuell kontakt som klemming, beføling av bryster eller bli tatt i skrittet, samt kyssing. Disse formene for trakassering grenser opp mot seksuelle overgrep og seksuelle krenkelser. Tvang til samleie eller munnsex mot sin vilje blir omtalt som grove seksuelle overgrep.

5.1. Resultater fra de kvantitative studiene i rapporten

De følgende studiene omhandler omfang, årsaker og/eller konsekvenser.

5.1.1. Seksuell trakassering blant elever og ansatte i videregående skole: En resultatrapport (Bendixen & Kennair, 2008)

Utvalg

Alle elever ved 9 videregående skoler i Sør-Trøndelag ble invitert våren 2007. Utvalget ansees i stor grad som representativt for elever i videregående opplæring i fylket med akseptabel deltakelse (N=1524, 50% svar).

Hva studien undersøker

Studien var hovedsakelig en kartleggingsstudie av omfang av 9 ulike typer ikke-fysisk seksuell

trakassering samt 4 typer fysisk seksuell trakassering (tvang til sex inkludert). Elevene rapporterte både om selv å bli trakassert og trakassering av andre. For fem av trakasseringstypene kartla man spesifikt om elevene var trakassert på skolen, utenfor skolen, fra jevnaldrende gutt, fra jevnaldrende jente eller fra voksen. Disse var (1) nedsettende eller objektiviserende ord og uttrykk; (2) homonegative utsagn; (3) kommentarer om kropp og utseende; (4) seksuelt ladet stirring eller ubehagelige blikk; og (5) holdt fast eller klemte på en seksuelt ubehagelig måte. For de resterende typene ble kun omfang målt.

Resultater

Hovedresultatene viste at for de fleste av de fem spesifiserte typene over var det for jentene noe mer utenfor skolen enn på skolen. Samtidig må det påpekes at det også forekommer seksuell trakassering på skolen av betydelig omfang. De som rapporterte trakassering på skolen rapporterte også trakassering utenfor. Noen av de vanligste formene: Kommentarer om kropp og utseende ble rapportert av 47% av jentene utenfor skolen og 37% på skolen. For guttene var det rapportert av 35% på begge arenaer. Seksuelt ladet stirring eller ubehagelige blikk ble rapportert av 47% av jentene utenfor skolen og 25% på skolen. For guttene ble det rapportert 25% utenfor skolen og 20% på skolen. Kvaliteten på omfangstallene må regnes som meget god, men det er mulig at for eksempel spørsmålet om «seksuelt ladet stirring eller ubehagelige blikk» gir et litt høyt estimat på total trakassering grunnet uklart meningsinnhold. Det må også nevnes at det finnes nyere tall fra 2014.

Trakasseringen ble utført av jevnaldrende av begge kjønn, og i mindre grad også av voksne. Homonegative utsagn skjedde mer mellom gutter (40%) enn mellom jenter (9%), mens kommentarer på kropp og utseende, ubehagelige blikk og seksuelt ubehagelig klemming hovedsakelig skjedde fra gutter mot jenter (fra 25% til 45%). Jenter rapporterte mer fysisk trakassering og uønskede seksuelle forespørsler og press enn gutter. Flere jenter (10%) enn gutter (<2%) rapporterte også noen ganger å ha blitt tvunget til samleie. Nesten 4% av jentene og <2% av guttene rapporterte om dette siste år (I realiteten er dette voldtekt, men selve ordet «voldtekt» ble ikke benyttet i spørsmålet.)

Digital trakassering viste at begge kjønn opplevde dette i lik grad. 4% av jentene og 5% gutter

rapporterte at noen hadde spredd nakenbilder av dem. 26% av jentene og 25% av guttene har mottatt uønsket seksuelt innhold på sosiale medier, epost eller telefon.

Undersøkelsen kartla også hvorvidt man trakasserte andre. Gutter oppga i større grad enn jenter å ha seksuelt trakassert jevnaldrende. De mest vanlige formene for å trakassere andre var verbale i form av homonegative utsagn og objektiviserende uttrykk, rapportert av 49% av guttene og 34% av jentene. Ubehagelige blikk ble rapportert i mindre grad. 9% av jentene og 14% av guttene oppga å ha sendt seksuelt innhold elektronisk. 3% av jentene og 9% av guttene har spredd nakenbilder av andre digitalt. Når det gjelder fysisk trakassering er tallene generelt mye lavere for begge kjønn, men også her oppga gutter å gjøre dette mer enn jenter. Rapporten nevner også preliminært seksuell minoritetsstatus og etnisk minoritetsstatus som risikofaktorer, assosiert med noe høyere omfang av både fysisk og ikke-fysisk seksuell trakassering, samt både utførelse og å bli utsatt for trakassering.

5.1.2. Sociosexuality as a predictor of sexual harassment and coercion in female and male high school students (Kennair & Bendixen, 2012)

Utvalg

Utvalget var hentet fra rapporten beskrevet under 5.1.1, men omhandlet kun heteroseksuelle (N=1199).

Hva studien undersøker

Denne artikkelen var publisert på Nivå 2, og må regnes som vitenskapelig god. Artikkelen så primært på risikofaktorer og assosierte faktorer i og med at det var brukt en tverrsnittsundersøkelsesmetode. Det er derfor ikke mulig å omtale funnene som «årsaker».

Resultater

Hovedresultatene viste at korttidsseksuell orientering (SOI), det vil si i hvor stor grad man er positiv til sex utenfor nære, forpliktete relasjoner og har en rekke korttidsseksuelle forhold (one night stands/sex med den andre bare en gang), er den fremste faktoren (prediktoren) for både å bli seksuelt trakassert og trakassere andre (ikke-fysisk). Negative holdninger til kvinner (sexisme) og aksepterende holdninger til seksuell aggresjon var ikke prediktorer for å bli seksuelt trakassert. Sexisme forklarte noe av resultatet for gutters trakasseringsatferd (mot begge kjønn). Eksponering for pornografi var assosiert med SOI og trakassering, men ikke med sexisme og aksept av seksuell aggresjon.

5.1.3. Resultater fra prosjekt Seksuell helse og trakassering i videregående opplæring 2013–2014 (Bendixen & Kennair, 2014)

Utvalg

Dette var også en frekvenstabellrapport, og omhandlet som rapporten i 5.1.1. primært omfang. Dette var også fra et så godt som representativt utvalg av 17 videregående skoler i Sør-Trøndelag, fra både by og bygd (N=1676). Studien må regnes å gi det beste estimatet av omfang av seksuell trakassering i Norge i dag.

Hva studien undersøker

Studien utmerket seg ved at den så på trakassering utført av begge kjønn mot begge kjønn, og opplevd trakassering av begge kjønn utført av begge kjønn, altså både likekjønnet samt motsattkjønnet trakassering. Rapporten spesifiserte for alle former for trakassering begge kjønn for både å bli utsatt for trakassering fra begge kjønn og å utsette andre for trakassering.

Resultater

Resultatene var svært sammenfallende med de som var gjengitt i 2008 rapporten (5.1.1.). En forskjell var at man ikke tok med spørsmål om ubehagelige blikk. Det var noe generelt lavere omfang som følge, og litt lavere mål på noen andre spørsmål. Man konkluderer ikke at dette er betydningsfullt; utover forskjellen i hva man spurte om kan slik variasjon være tilfeldig.

43% av jentene oppga å ha blitt ikke-fysisk seksuelt trakassert av en annen jente, 5% fysisk seksuell trakassering. 55% av jentene oppga å ha blitt ikke-fysisk trakassert av jevnaldrende gutt, 33% fysisk. 40% av guttene oppga å ha blitt ikke-fysisk seksuelt trakassert av en jevnaldrende jente, 15% fysisk. 56% av guttene oppga å ha blitt ikke-fysisk seksuelt trakassert av jevnaldrende gutt, 17% fysisk. Eksempler på likekjønnet trakassering var at 37% av gutten rapporterte å ha blitt utsatt for homonegative utsagn av andre gutter (gutter blir generelt mest trakassert av andre gutter), og seksuelt objektiviserende kommentarer var mer vanlig fra jente til jente (oppgis av 29%). Typisk motsattkjønnet trakassering inkluderte kropp og utseende kommentarer fra gutter (oppgis av 33%).

Når det gjaldt trakassering av andre oppgir 24% av jenter å ha seksuelt trakassert en annen jente ikke-fysisk (fysisk 3%). 28% av jenter oppga å ha seksuelt trakassert en jevnaldrende gutt ikke-fysisk (4% fysisk). 25% av gutter oppga å ha seksuelt trakassert en jevnaldrende jente ikke-fysisk (7% fysisk). 42% av guttene oppga å ha seksuelt trakassert jevnaldrende gutter ikke fysisk (7%).

Flere jenter (13%) enn gutter (3%) rapporterte også noen gang å ha blitt tvunget til samleie (Rundt 3% av jentene og 1% av guttene rapporterte at dette hadde skjedd siste år). Under tvang til samleie oppga både jenter og gutter jevnaldrende av motsatt kjønn som gjerningsperson i klart de fleste tilfellene.

Digital trakassering ble også her rapportert i samme omfang blant jenter og gutter. 4% jentene og 5% av guttene rapporterte å ha fått spredd bilder av seg selv avkledd på nett, noe som var helt likt med 2007 undersøkelsen. 32% av jentene og 36% av guttene hadde mottatt uønsket seksuelt innhold elektronisk, det vil si en økning fra 2007 undersøkelsen. 4% av jentene og 7% av guttene oppga å ha spredd bilder av andre avkledd. 11% av jentene og 17% av guttene rapporterte å ha sendt uønsket seksuelt innhold elektronisk.

Rapporten nevner også preliminært seksuell minoritetsstatus og etnisk minoritetsstatus som risikofaktorer, assosiert med noe høyere omfang av både fysisk og ikke-fysisk seksuell trakassering, samt både utførelse og å bli utsatt for trakassering.

5.1.4. Advances in the understanding of same sex and opposite sex sexual harassment (Bendixen & Kennair, submitted)

Utvalg

Utvalget er omtalt i 5.1.3 over, men begrenset til 1326 heteroseksuelle.

Hva studien undersøker

Artikkelen så primært på risikofaktorer og assosierte faktorer for å bli seksuelt trakassert og trakassere andre og er en videreutvikling av artikkelen fra 2012 (5.1.2). I og med at det er brukt en tverrsnittsundersøkelsesmetode kan man ikke omtale funnene som «årsaker». Artikkelen er til vurdering i et vitenskapelig tidsskrift

Resultater

Artikkelen reproduerte hovedfunnene fra 2012 artikkelen (5.1.2): Korttidsseksuell orientering (SOI) er den fremste prediktoren for seksuell trakassering for både jenter og gutter av både jenter og gutter, og også den fremste prediktoren for å bli seksuelt trakassert av både jenter og gutter for begge kjønn. Studien brukte forbedrede mål på sexisme og aksept for seksuell aggresjon, men disse faktorene forklarte likevel klart mindre enn SOI. Teoretisk utviklet artikkelen forståelsen av trakassering, og deler inn i likekjønnet og motsattkjønnet trakassering, noe som er mulig å gjøre når man ser på seksuell trakassering innen og mellom begge kjønn både som utøver og mål for trakasseringen. Videre identifiserte forskerne to nært beslektet men ikke helt overlappende teoretiske kategorier

av trakassering: seksuelle fremstøt (som i denne sammenhengen enten er opplevd uønskede eller utført på en krenkende måte) og nedrakking.

5.1.5. «... but words will never harm me»: Effects of sexual harassment on high school students' psychological well-being (Bendixen & Kennair, submitted)

Utvalg

To utvalg beskrevet i rapportene over (5.1.1. og 5.1.3) ble benyttet i analysene (N=1384 og N=1485).

Hva studien undersøker

Artikkelen ser på sammenhengen mellom seksuell trakassering og symptomer på depresjon, angst og lav selvaktelse, kroppsbilde og trivsel. Artikkelen er til vurdering i et vitenskapelig tidsskrift. Den har ikke et longitudinelt eller eksperimentelt design, slik at man kan ikke konkludere omkring kausalitet. Det er derfor mest korrekt å omtale forholdene man finner som sammenfallende tilstander eller assosierte tilstander fremfor faktiske konsekvenser.

Resultater

Hovedresultatene viste at det er en sammenheng mellom seksuell trakassering og de negative symptomene, spesielt er sammenhengen mellom ikke-fysisk seksuell trakassering og depressive symptomer markant. Artikkelen kontrollerte for en lang rekke faktorer, som ikke endret denne sammenhengen: seksuell minoritetsstatus, etnisk minoritetsstatus, hvorvidt foreldre er i jobb eller ikke, hvorvidt foreldre bor sammen eller ikke, alder, fysisk trakassering, tidligere overgrep/seksuell tvang, kjæreste status og seksuell debut. Jenter var mer deprimert enn gutter i utgangspunktet, men ikke-fysisk seksuell trakassering påvirket jenters depresjonssymptomer mer enn gutters. Effekten av seksuell trakassering på depressive symptomer var ikke moderert av andre undersøkte faktorer. Dette innebærer at effekten av seksuell trakassering på depressive ikke var sterkere blant seksuelle minoriteter, etniske minoriteter, eller blant elever med foreldre som bodde hver for deg eller som ikke var i arbeid.

Rapportene 5.1.1. og 5.1.3. presenterte prelimiære tall på immigrantstatus og seksuell minoritetsstatus som risikofaktorer. Mens immigrantstatus i de mer inngående analysene i denne artikkelen ikke hadde noen effekt, fant man at seksuell minoritetsstatus var klart assosiert med økt risiko for symptomer på dårlig helse og selvaktelse (selvfølelse).

At man hadde debutert seksuelt var den klareste prediktoren for å bli seksuelt trakassert. Faktorer som ikke var assosiert med økt risiko for å bli

seksuelt trakassert var alder, utdanningsprogram, at foreldrene var separert/skilt, arbeidsledighet hos foreldre, eller hvorvidt man hadde kjæreste.

5.1.6. Vold og overgrep mot barn og unge (Mossige & Stefansen, 2007)

Utvalg

Rapporten omhandlet 7033 elever i 3. klasse på videregående skole som alle var over 18 år. 77% av de inviterte elevene svarte, som er svært akseptabelt for slike studier.

Hva studien undersøker

Dette er en rapport om vold og overgrep mot barn og unge som så på omfang, risikofaktorer for ulike grader av uønskede seksuelle hendelser og konsekvenser av disse. Respondentene ble spurt om de var utsatt for uønskede seksuelle hendelser (fysisk trakassering) noen gang i løpet av livet (hovedsakelig fra 13 års alder oppover). Fra materialet kan man ikke konkludere omkring kausalitet. Det er derfor mest korrekt å omtale forholdene man finner i rapporten som sammenfallende tilstander eller assosierte tilstander fremfor faktiske konsekvenser.

Resultater

23% av jentene og 8% av guttene rapporterte uønsket beføling. Uønsket samleie ble rapportert av 12% av jentene og 7% av guttene. På spesifikke spørsmål oppga 7% av jentene å ha blitt utsatt for voldtektsforsøk og 4% for voldtekt, for guttene var tallet <1% på begge. Som omfangsstudie gir dette et meget godt bilde av opplevd fysisk seksuell trakassering i løpet av ungdomstiden i et norsk utvalg. Studien rapporterte om en rekke kontekstuelle og individuelle risikofaktorer. Dårlig forhold til foreldrene og det å ha sett mor beruset økte risikoen for overgrep. Dårlig økonomi var kun en risikofaktor for de groveste overgrepene (voldtekt og forsøk på voldtekt). Av individuelle faktorer fant man at antall seksualpartnere siste år økte risikoen for overgrep. Det samme gjorde rusmiddelbruk og det at man rapporterte mer symptomer på angst og depresjon (HSCL-13). En rekke konsekvenser av seksuelle overgrep var rapportert: reviktimisering (det å bli utsatt for nye overgrep), selvmordsforsøk, selvskading og spiseforstyrrelser, seksuell risikoførd (sex mot betaling, før fylte 16 år og 2 eller flere samleiepartnere siste år), utagerende atferd, samt symptomer på angst, depresjon og dissosiasjon. Lav selvaktelse og det å tvinge andre til sex var assosiert med grovere former for overgrep (men ikke med berøring og mindre alvorlige former for uønskede seksuelle handlinger).

5.1.7. Omfanget av seksuelle krenkelser og overgrep i en norsk ungdomsbefolkning (Mossige & Huang, 2010)

Utvalg, hva studien undersøker og resultater

Utvalget var i utgangspunktet det samme utvalget som beskrevet i 5.1.6., men omfangstallene var i denne artikkelen reanalysert og presentert på ny. De rapporterte funnene er derfor i stor grad de samme som for 5.1.6.

5.1.8. Voldsutsatt ungdom i Norge (Schou, Dyb & Graff-Iversen, 2007)

Utvalg

Rapporten omhandlet et representativt utvalg av 10. klassinger i seks fylker (N=15930, 87% svar er eksemplarisk).

Hva studien undersøker

Rapporten inkluderte spørsmål om omfang av seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep var en samlekategori som inkluderer «for eksempel blotting, beføling, ufrivillig samleie, med mer». Dette var en tverrsnittstudie, som derfor ikke kan si noe om årsaker, men kan gi informasjon om risikofaktorer.

Resultater

6,1% av jentene og 1,6% av guttene oppga å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep. Forskerne fant forskjeller mellom fylker: lavest forekomst i Hedmark, høyest forekomst i Finnmark. Elever av gifte og samboende foreldre oppga minst overgrep. Spesielt høy forekomst hos jenter i fosterhjem. Jenter som bodde bare med far oppga høyest omfang, mens de som bodde med begge foreldre oppga lavest. Høyere omfang rapportert ved dårligere økonomi. Høyere omfang var rapportert av elever som hadde flyttet 2 eller flere ganger. Jenter fra ikke-vestlig bakgrunn oppga lavere omfang, mens gutter fra ikke-vestlig bakgrunn oppga høyere omfang av seksuelle overgrep. Elever med funksjonshemming oppga noe høyere omfang. Alkoholbruk og spesielt hyppig alkoholbruk var assosiert med høyere rapportert omfang. Det var en klar sammenheng mellom rapportering av seksuelle overgrep og generell helsetilstand og psykiske helseplager. Studien hadde et svært stort utvalg, som gir godt grunnlag for å si noe om omfang, og muligheter til å studere sammenhengene med en rekke risikofaktorer. Samtidig var den svært heterogene definisjonen av seksuelle overgrep med på å svekke spesifisiteten til funnene.

5.1.9. Seksuell orientering og mobbing (Roland og Auestad, 2009)

Utvalg

Utvalget var tilfeldig trukket representativt landsutvalg av 10. klasser (N=3046, 81% svar, som er svært godt), som var en del av Skolemiljøundersøkelsen i 2008.

Hva studien undersøker

Dette var en tverrsnittstudie med fokus på homofobisk mobbing. Forskerne hadde sett på seksuelle minoriteter og hvorvidt man var blitt utsatt for fire former for homofobisk mobbing (som krevde gjentatt trakassering, og var operasjonalisert som 2-3 ganger eller mer i måneden). Fordi studien baserte seg på tverrsnittsdata kan man ikke konkludere omkring kausalitet. Det er derfor mest korrekt å omtale forholdene man finner som sammenfallende tilstander eller assosierte tilstander fremfor faktiske konsekvenser.

Resultater

Vi oppgir her resultatet for alle former for å bli utsatt for homofobisk mobbing: Blant heteroseksuelle gutter var omfanget homofobisk mobbing 5%, mens heteroseksuelle jenter oppga 1%. Blant bifile gutter oppga 31% og homofile gutter 50% å bli utsatt for homofobisk mobbing. 1% bifile jenter og 15% lesbiske jenter oppga homofobisk mobbing. Forskerne rapporterte også omfanget av å homofobisk mobbe andre: 10% av heteroseksuelle gutter oppga å ha mobbet andre med homofobiske utsagn, mens 2% av heteroseksuelle jenter oppga det samme. Blant bifile gutter oppga 21% at de hadde mobbet andre homofobisk, men 48% av homofile gutter oppga dette. 0% bifile jenter mobber andre homofobisk, mens 15% lesbiske jenter oppga å ha utsatt andre for homofobisk mobbing.

Det ble videre analysert statistisk hvorvidt homofobisk mobbing var relatert til symptomer på angst og depresjon. Forskerne fant at symptomene var relatert til å bli utsatt for homofobisk mobbing utover effekten av konvensjonell mobbing og seksuell orientering. Resultatene var like for angst- og depresjonssymptomer.

5.1.10. Sexual coercion experiences and sexually coercive behavior: A population study of Swedish and Norwegian male youth (Seto et al., 2010)

Utvalg

Det totale utvalget bestod av to representative utvalg av mannlige 3.klassinger ved ulike videregående skoler i Sverige (N=1978, 77% svar) og Norge (N=1971, 82% svar) som var en del av

Baltic Sea Regional Study on Adolescent Sexuality. Svarprosentene i begge studiene var svært god.

Hva studien undersøker

Dette var en tverrsnittundersøkelse som målte både det å ha blitt presset eller tvunget til masturbasjon, seksuell berøring og samleie (vaginalt, oralt, analt) mot egen vilje og det å utsette andre for dette en gang i livet (livstidsprevalens). Siden dette var tverrsnittstudier er det ikke mulig å trekke sterke slutninger om årsaks-virkningsforhold. Spørsmålet om kausalitet er ytterligere svekket ved at man har målt livstidsprevalens for både utsatte og utøvere av seksuelt press og tvang og derfor ikke har noen kontroll på hvilke hendelser som kom før og etter.

Resultater

18% av de svenske elevene rapportert å ha blitt utsatt for dette, 22% av de norske. Mellom 11% og 12% av elevene i begge landene rapporterte å ha utsatt andre for seksuelt press eller tvang. I regresjonsanalyser av risikofaktorer for å presse eller tving andre seksuelt fant man i begge land at det å ha blitt presset eller tvunget til seksuelle handlinger en gang i livet mer enn doblet risikoen for selv å gjøre dette mot andre. Blant de andre undersøkte risikofaktorene fant man i det svenske utvalget ingen effekt av ikke-seksuell antisosial atferd, tidlige seksualdebut (før 15 år), rusmiddelbruk, eller eksponering for voldelig pornografi eller barnepornografi. Mange seksualpartnere (mer enn seks) og daglig bruk av pornografi mer enn doblet risikoen for seksuelt å presse eller tving andre. I det norske utvalget fant man blant de kartlagte risikofaktorene kun effekt av tidligere cannabisbruk og eksponering for voldelig pornograf. Med unntak av selv å ha blitt presset eller tvunget var risikofaktorene ikke stabile i de to utvalgene. Relevans ansees å være liten grunnet fokuset på overgrep, og ikke eksplisitt seksuell trakassering.

5.1.11. Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge (Steine et al., 2014)

Utvalg

Dette var en omfangsstudie av seksuelle overgrep blant et tilfeldig trukket landsrepresentativt utvalg (N=703, alder 18-80 år, 49% svar).

Hva studien undersøker

Studien kartla tre kategorier og 12 handlinger av seksuelt krenkende atferd (blotting, vist pornografisk bilder, utsatt for ikke-fysisk seksualiserende atferd), handling (intim beføling, tvunget til å onanere andre, gjentatte samleiebevegelser mot egen kropp), og omgang (inntrenging med fingre,

gjenstand eller kjønnsorgan, tvunget til samleie gjennom vold eller trusler, tvunget til samleie når man var bevisstløs eller forsvarsløs, og presset til samleie uten at det forelå trusler eller vold). Tidspunktet for disse handlingene er kartlagt og omfanget er sortert på hvorvidt dette skjedde før eller etter respondentene var 16 år (den seksuelle lavalder). Mest relevant for denne gjennomgangen er det som skjedde etter fylte 16 år.

Resultater

Studien fant at langt flere kvinner (19%) enn menn (8%) rapporterte å ha blitt utsatt for seksuelt krenkende atferd etter fylte 16 år. Seksualiserende ikke-fysisk atferd (som kan omtales som verbal trakassering) ble rapportert av 8% av kvinnene og 1% av mennene i studien. Videre fant man at 9% av kvinnene og 3-4% av mennene var utsatt for seksuelt krenkende handlinger, og 16% av kvinnene og 2% av mennene rapporterte uønsket seksuell omgang. Under denne kategorien oppga mange kvinner (12%) å ha blitt presset til samleie (uten trusler eller vold). Svært få menn rapporterte dette (under 1%). Studien ansees som lite relevant grunnet alderen på utvalget og ensidig fokuset på overgrep heller enn seksuell trakassering.

5.1.12. Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv (Thoresen & Hjemdal, 2014)

Utvalg

Utvalget var et tilfeldig trukket landsrepresentativt utvalg (N=4527, alder 18-75 år, 43% svar).

Hva studien undersøker

Dette var en omfangsstudie av seksuelle overgrep og datainnsamlingen har skjedd ved hjelp av et strukturert telefonintervju (datamaskinassistert). Siden dette er tverrsnittstudier er det ikke mulig å trekke sterke slutninger om årsaksforhold.

Resultater

Forekomsten av voldtekt (noen gang) ved bruk av makt eller trusler om å skade var for kvinner drøye 9%, og 1% for menn. Det var ingen klare alderstrender, noe som indikerer at dette skjer i all hovedsak tidlig i livet, før midten av 20-årene. Omfanget av voldtekt før fylte 18 år var for kvinner nær 5% og for menn 1%. Omfanget av andre former for seksuelle overgrep før fylte 18 år (uønsket seksuell kontakt under beruselse, tvunget beføling, press til seksuelle handlinger, og andre former for seksuelle krenkelser) var 12% for kvinner og 5% for menn. Om man regner med seksuell kontakt og seksuell omgang før fylte 13 år i tillegg til handlingene nevnt over, viser rapporten at 21% av kvinnene og 8% av

mennene rapporterer en form for seksuelle overgrep før fylte 18 år. Mer nærliggende (for eksempel siste 12 måneder) estimerer av forekomst av seksuelle overgrep og krenkelser ble ikke kartlagt. Studien har sett på i hvilken grad angst og depresjon (målt med HSCL-10) og posttraumatiske reaksjoner (målt med PCL-6) er relatert til voldtekt. For begge kjønn fant man at det å ha blitt voldtatt (før, etter, eller både-og) er relatert til signifikant flere symptomer på angst, depresjon og posttraumatisk stress. Relevansen av studien ansees liten fordi fokuset utelukkende var på overgrep heller enn seksuell trakassering og fordi det ikke ble gjennomført spesifikke analyser på relevante aldergrupper (yngre respondenter).

5.1.13. Trygging av unges nære relasjoner (STIR): Sammenhenger mellom online og offline kontekst og risiko (Øverlien & Hellevik, 2015)

Utvalg

Studien var en del av STIR-prosjektet (Daphne III, Den europeiske kommisjon) og omfattet en skolebasert utvelgelse av elever i ungdomsskolealder i fem land (14-17 år, N=439 i den norske delen av studien). Svarprosent var ukjent. Studien er ikke publisert i vanlig kanaler.

Hva studien undersøker

Studien har kartlagt uønsket seksuell aktivitet i kjæresteforhold operasjonalisert ved fire spørsmål om press eller tvang til intim berøring og/eller samleie.

Resultater

28% av jentene og 9% av guttene i studien oppga å ha blitt utsatt for dette. Studien har også kartlagt sending, mottak og deling av seksuelle bilder og tekst med kjæreste. 34% av jentene og 25% av guttene oppga å ha sendt seksuelle bilder og tekstmeldinger («sexting»). 37% av jentene og 35% av guttene oppga å ha mottatt slike. Klart flere jenter enn gutter opplevde det å få sendt slikt innhold som negativt (at det påvirket dem negativt). En betydelig andel av jentene (27%) opplevde også at deres partner delte bildene og meldingene med andre (mindre enn 13% av guttene opplevde dette, eksakt tall ikke oppgitt for Norge). Nær alle som opplevde dette gav uttrykk for at dette var negativt. Preliminære analyser av faktorer relatert til uønsket seksuell aktivitet viste at voldserfaringer i barndommen, det å ha blitt mobbet og det å mobbe andre alle økte risikoen for rapportering av slike seksuelle hendelser. Dette gjaldt både jenter og gutter. De som gjorde det bra på skolen rapporterte lavere grad av uønsket seksuell aktivitet.

5.1.14. Gay-related name-calling among Norwegian adolescents – harmful and harmless (Slaatten, Anderssen og Hetland, 2015)

Utvvalg

Studien omhandlet et representativt utvalg fra 15 ungdomsskoler (alder 14-15 år, N=921). 15 av i alt 102 inviterte skoler deltok.

Hva studien undersøker

Omfanget av det å bli utsatt for homorelaterte ord og uttrykk (homonegative utsagn som homo, lesbe, fag, etc.) ble kartlagt. Elevene rapporterte om utsagnene kom fra venn, ukjente personer, og noen som ikke likte dem (hvem var sender/agent). Studien kartla også omfanget av generell mobbing og så på i hvilken grad disse typene uønskede handlinger var relatert til depressive symptomer (CES-D scale). Dette var en tverrsnittstudie, slik at man kan ikke konkludere omkring kausalitet. Det er derfor mest korrekt å omtale forholdene man finner som sammenfallende tilstander eller assosierte tilstander fremfor faktiske konsekvenser.

Resultater

Rapportert omfang av homonegative ord og uttrykk var mye høyere blant gutter enn blant jenter fra alle tre agenter. 46% av guttene og 27% av jentene oppga at en venn hadde sagt slikt ting. 11% av guttene og 7% av jentene oppga at en fremmed hadde sagt slikt ting, og 26% av guttene og 13% av jentene sa de hadde blitt utsatt for homonegative utsagn fra personer som ikke likte dem. I regresjonsanalysene fant man for jenter og gutter at homonegative utsagn fra venner ikke var relatert til depressive symptomer, men at tilsvarende fra personer de ikke kjente eller fra personer som ikke like dem var assosiert med flere symptomer på depresjon. Disse effektene var tilstede også når man kontrollerte for det å ha blitt utsatt for generell mobbing. I tillegg fant man at effekten av homonegative utsagn på depressive symptomer ble forsterket av mobbing for guttene (interaksjonseffekt). Tilsvarende effekt var ikke tilstede hos jentene.

5.1.15. The experience of sexual harassment in sport and education among European female sports science students (Fasting, Chroni & Knorre, 2014)

Utvvalg

Dette var en tverrsnittstudie med utvalg av elever/studenter på idrettsfag (alder 17-45 år, N=193 i den norske delen av studien).

Hva studien undersøker

Studien kartla omfanget av 3 former for seksuell

trakassering: fysisk kontakt, blick og kommentarer, og nedrakking av prestasjoner på grunn av kjønn eller seksualitet.

Resultater

Studien fant at 21% av respondentene rapporterte minst en form for seksuell trakassering fra menn innen idretten, 26% fra menn i utdanning. 14% hadde opplevde dette fra mannlig trener og like mange fra mannlig lærer. 12% av kvinnene rapporterte dette fra mannlig utøver og 19% fra mannlige student. Forfatterne konkluderte med at idrettsjenter opplever mer trakassering i utdanningskonteksten enn i sportslige kontekster, og mer fra jevnaldrende elever/studenter enn fra trenere og mannlige utøvere. Studien ansees som mindre relevant grunnet stort aldersspenn, manglende spesifikke analyser av relevante aldergrupper, samt utelukkende fokus på idrettsjenter.

5.1.16. Peer sexual harassment and deliberate self-injury: Longitudinal cross-lag investigations in Canada and Sweden (Marshall, Faaborg-Andersen, Tilton-Weaver & Stattin, 2013)

Utvvalg

Utvalget bestod av både canadiske og svenske ungdommer, men vårt fokus var kun på det svenske utvalget (N = 513).

Hva studien undersøker

Dette var en longitudinell studie med tre målepunkter, med data fra både Canada og Sverige. Studien målte sammenhengen mellom seksuelle trakassering og selvskading over tid. Designet gjør at det i utgangspunktet er mulig å si noe om konsekvenser/ årsaker. Det var ikke helt like mål i de to landsutvalgene. Vi fokuserer her kun på de svenske funnene.

Resultater

Seksuell trakassering ble målt med 7 spørsmål, og inkluderte både fysisk og ikke-fysisk seksuell trakassering. Omfanget (sannsynligvis i løpet av sist måned, som i Canada) av å bli utsatt for enhver form for seksuell trakassering ved tidspunkt 1 (7. klasse) var 74%, ved tidspunkt 2 (8. klasse) var det 62%, og ved tidspunkt 3 (9. klasse) 66%. Fra tidspunkt 1 til tidspunkt 2 var det å bli utsatt for seksuell trakassering ved tidspunkt 1 relatert til økt selvskading over perioden. Fra tidspunkt 2 til tidspunkt 3 fant man ikke tilsvarende sammenheng. Funnet er dermed ikke robust. Funnene var ikke ulike for gutter og jenter. Man kan konkludere at selvskading kan kanskje være en konsekvens av å bli utsatt for seksuell trakassering, spesielt blant de yngste, men det er altså behov for replikasjon.

5.1.17. Explaining why early-maturing girls are more exposed to sexual harassment in early adolescence (Skoog & Özdemir, 2015)

Utvalg

Dette var en studie fra en del av en longitudinell studie, beskrevet i 5.1.16. (N=680).

Hva studien undersøker

Artikkelen er på sammenhengen mellom tidlig biologisk/ pubertal modning hos jenter, seksuell atferd, seksuelt modent utseende og det å bli seksuelt trakassert av jevnaldrende. Det ble ikke benyttet longitudinelle analyser. Det er dermed ikke mulig å snakke om årsaker, da de analyserte dataene var tverrsnittsdata. Også her er det altså snakk om risikofaktorer.

Resultater

Man har analysert data fra jenter i syvende klasse der man så på alder ved første menstruasjon og fant at dette var indirekte assosiert med økt sannsynlighet for å bli utsatt for seksuell trakassering, og virker gjennom effekten av seksuelt modent utseende og det å være seksuelt aktiv (samleie og one-night stand).

5.1.18. Understanding the link between pubertal timing in girls and the development of depressive symptoms: The role of sexual harassment (Skoog, Özdemir & Stattin, 2015)

Utvalg

Denne studien var basert på samme utvalg som beskrives i 5.1.16 og 5.1.17. (N=454).

Hva studien undersøker

Dette var en longitudinell studie med to måletidspunkter, der man predikerte depressive symptomer på tidspunkt to (jenter i 8. klasse og 9. klasse) på bakgrunn av alder ved første menstruasjon, generell (ikke-seksuell) trakassering fra jevnaldrende, seksuell trakassering, og depressive symptomer, alle disse målt på tidspunkt 1 (7. klasse og 8. klasse).

Resultater

Forskerne fant at depressive symptomer var klart assosiert med seksuell trakassering på begge tidspunkt og begge aldersgrupper. I den endelige analysemodellen var depressive symptomer på tidspunkt 2 predikert av depressive symptomer på tidspunkt 1 og seksuell trakassering på tidspunkt 1 for jenter i 7. klasse, sammenhengene med seksuell trakassering var ikke like klare for jenter målt fra 8. til 9. klasse. Funnet er dermed ikke robust. Samtidig var dette en studie som faktisk omhandler konsekvenser. Konklusjonen er derfor at seksuell

trakassering kan kanskje føre til økning i depressive symptomer, spesielt hos yngre jenter, men at det er behov for replikasjon.

5.1.19. Physical appearance and sexual activity mediate the link between early puberty and sexual harassment victimization in adolescent boys (Skoog & Özdemir, in press)

Utvalg

Denne studien var fra samme utvalg som artikkelen beskrevet i 5.1.17, men så på et utvalg gutter i 7. klasse. (N=704).

Hva studien undersøker

Artikkelen er på sammenhengen mellom tidlig biologisk/ pubertal modning hos gutter, seksuell atferd, seksuelt modent utseende og det å bli seksuelt trakassert av jevnaldrende. Dette var også tverrsnittsdata, og derfor formelt en studie av risikofaktorer, ikke årsaker.

Resultater

Studien replikerte i stor grad funnene fra jentene i studie 5.1.17. Tidlig pubertal modning (målt som økt vekstrate, kroppshår, hudendringer og stemmeendring) økte risikoen for seksuell trakassering, men virket gjennom faktorene modent utseende og seksuell aktivitet (samleie og one-night stand).

5.1.20. Experience of violence among adolescents: gender patterns in types, perpetrators and associated psychological stress (Landstedt & Gådin, 2011)

Utvalg

Artikkelen omhandlet et representativt utvalg elever i andre klasse på videregående skole (N=1663, 78% svar).

Hva studien undersøker

Studien omfattet erfaringer med fysisk vold siste 12 måneder, seksuelle overgrep noen gang i livet, mobbing og seksuell trakassering siste 12 måneder utvalget og konsekvenser av disse erfaringene på en indeks som bestod av 6 ulike psykiske symptomer (Kessler-6 scale of psychological distress). 5 former for seksuell trakassering ble kartlagt. Disse ble slått sammen til en samleindeks og omfattet både verbale og fysiske former (hentet fra instrument utviklet av AAUW). Dette var en tverrsnittstudie, slik at man kan ikke konkludere omkring kausalitet.

Resultater

Omfanget av seksuell trakassering var likt for jenter og gutter i studien. 12 måneders prevalens

for seksuell trakassering var for jenter 54% og for gutter 51%. Livstidsprevalens for seksuelle overgrep var 12% for jentene og 6% for guttene. Psykiske symptomer var klart assosiert med det å ha blitt seksuell trakassert for begge kjønn. Siden det er en tverrsnittstudie er det mest korrekt å omtale forholdene man finner som sammenfallende tilstander eller assosierte tilstander fremfor faktiske konsekvenser.

5.1.21. Dimensions of Peer Sexual Harassment Victimization and Depressive Symptoms in Adolescence: A Longitudinal Cross-Lagged Study in a Swedish Sample (Dahlqvist, Langstedt, Young & Gådin, 2016)

Uvalg

Studien omfattet et representativt utvalg elever i ungdomsskolen i alderen 14-16 år (N=2330, 80% svar).

Hva studien undersøker

Studien så om det var assosiasjoner mellom tre typer seksuell trakassering (fysisk, negative ord og uttrykk, offentlige kommentarer på utseende) og symptomer på depresjon (CES-D) over tid (longitudinelt design hvor elevene ble fulgt over en periode på to år, tre måletidspunkter). Depresjonsmålet bestod av tre separate dimensjoner: somatiske symptomer, negativt affektiv tilstand, og manglende opplevelse av lyst og glede. Kjønn på den som trakasserte ble kartlagt.

Resultater

Jenter som ble seksuelt trakassert ved første måletidspunkt var i stor grad trakassert også ved andre og tredje måletidspunkt. For gutter var graden av kontinuitet lavere. Symptomer på depresjon var stabilt for begge kjønn gjennom studien. Seksuell trakassering var assosiert med senere symptomer på depresjon hos jenter, men ikke hos gutter. Sammenhengen var klart sterkere for negative ord og uttrykk (verbal) enn for fysisk og offentlig seksuell trakassering. For jenter fant man ikke støtte for at depresjon økte risikoen for senere verbal seksuell trakassering, mens depresjon og fysisk trakassering i stor grad syntes å ha en gjensidig påvirkning over tid. Man fant endelig at gutter som var preget av manglende opplevelse av glede og lyst i større grad ble trakassert (spesielt av andre gutter) over tid.

5.1.22. Physical sexual harassment as experiences by children in school (Sunnari, 2009)

Uvalg

Utvalget bestod av et representativt utvalg

ungdomskolelever fra russiske og 36 finske skoler i alderen 11-12 år (N=641 i den finske delen av studien).

Hva studien undersøker

Studien omfattet omfang av uønsket seksuell berøring og kvalitative beskrivelser av denne.

Resultater

18% av jentene og 3% av guttene i studien rapporterte å ha blitt utsatt for uønsket seksuell berøring. Jentene rapporterte at det i all hovedsak var gutter som gjorde dette (87%). Gutter rapporterte at andre gutter i noe større grad enn jenter gjorde dette, men tallene var for lave (N=9) til å si noe om likekjønnet vs. motsattkjønnet trakassering. Elevgruppen som her var studert befinner seg i før-pubertal alder (spesielt guttene), og dermed er studien ikke særlig relevant for elever i ungdomsskolealder og videregående skole.

5.2. Kvalitative studier og studier av bedømmelser av seksuell trakassering

De følgende studiene er ikke omfangsstudier, men omhandler subjektive opplevelser av seksuell trakassering, samt bedømmelser av hva som er seksuell trakassering. De kvalitative studiene besvarer de ikke direkte rapportens hovedspørsmål om omfang, årsaker og konsekvenser. Disse studiene gir imidlertid innblikk i opplevelser og bedømmelser av seksuell trakassering.

5.2.1. Adolescents' perceived safety and security in public space – A Swedish focus group study with a gender perspective (Johansson, LaFlamme, & Eliasson, 2012).

Artikkelen omhandlet ti fokusgruppeintervjuer (4-7 deltakere i hver gruppe) med 15-16 åringer fra ulike skoler i Stockholm og Uppsala len. 5 av gruppene besto utelukkende av jenter, 3 utelukkende av gutter, og 2 var grupper som bestod av både jenter og gutter. Diskusjonene omhandlet hvilke relevante trusler unge voksne opplevde når de beveget seg i det offentlige rom. De mest fremtredende truslene var voldtektsmenn, spesielt opplevd som en trussel ovenfor unge kvinner, og guttegjenger som ble opplevd som en trussel både for unge menn i form av mulig voldsutøvelse og en trussel mot unge kvinner i form av seksuell trakassering.

Jentene la vekt på at også jentegjenger ble ansett som en trussel med tanke på mulig voldsutøvelse, mens gutter anså ikke jenter som en trussel, og

beskrev de som iboende ikke-aggressive. Begge kjønn sa at trusselen fra guttegjenger mot jenter var ikke knyttet til vold, men til seksuell trakassering, spesielt i form av kommentarer og tafsing.

Fra forfatterens side ble det fokusert på det skjeve maktforholdet mellom kvinner og menn i overgangen fra ung til voksen som forklaringen på kjønnsforskjellen i opplevde trusler av seksuell karakter. Forfatterne mente at unge kvinner konstruerer en forståelse av seg selv som sårbare for seksuell vold og seksuell trakassering, mens unge menn opplever et skiftende trusselbilde fra sterkere, fysisk overlegne personer til trusler fra personer med mer lik maktposisjon. Dette ble underbygget fra forfatterens side med fokus på ulikheten i hvilke trusler som oppleves som relevante fra samme gruppe; guttegjenger.

5.2.2. «Man hör aldrig om killar som blir sexuellt trakasserade» – En rapport om sexuella trakasserier i skolan (Jonsson, 2012).

Rapporten var en gjennomgang av fokusgruppeintervjuer av elever og lærere fra en videregående skole i Stockholm. Fokuset for intervjuene var elever og læreres oppfatning av seksuell trakassering i to ulike scenarier, hvor scenariene ble beskrevet både med gutter som utsatte andre gutter for fysisk seksuell trakassering, og gutter utsatte jenter for fysisk seksuell trakassering. I det tredje scenarioet var det ren voldsutøvelse og vi fokuserer dermed bare på de to første scenarioene som er omtalt i rapporten. De tre elevgruppene (à fire elever) bestod utelukkende av gutter, og vi inkluderer kun funnene fra disse gruppene i denne sammenhengen. Når scenarioene beskrev gutt som trakasserer en annen gutt med andre gutter som tilskuere bagatelliserte alle gruppene hendelsene, og tilskrev ikke en offerrolle til gutten som ble utsatt for det som blir beskrevet som fysisk seksuell trakassering. Samtlige grupper hadde en forestilling om at de utsatte guttene bare skulle glemme hendelsene og gå videre, og kalte beskrivelsene for «guttestreker». Bedømmelsen av konsekvenser ble ikke vurdert å være betydelig for de trakassertes fysiske og psykiske helse. Når scenarioene beskrev jenter i rollen som trakassert var elevgruppens holdninger en annen. Gruppene betraktet utelukkende jentene som offer, og de mente at de trakasserende guttene var seksuell interessert i jentene. I et av scenarioene (tvunget til å tre en kondom på en gren som sitter mellom benene på en annen person og deretter tvinges grenen inn i munnen) ble beskrivelsen av handlingen utført mot jenter vurdert som et seksuelt overgrep. Scenarioene ble beskrevet som seksuell trakassering når det ble gjort mot jenter: seksuell trakassering beskrives som noe menn

utsetter kvinner for og at menn ikke kan bli seksuelt trakassert.

5.2.3. «Den som er med på leken...» Ungdoms oppfatning om voldtekt, kjønnsroller og samtykke (Redd Barna, 2015).

Rapporten baserte seg på tilbakemeldinger i form av spørreskjema og fokusgruppeintervju fra totalt 35 ungdommer (14-19 år) gjennom seks samlinger i 2015. De fire gruppene bestod av enten jenter eller gutter. Fokusgruppeintervju med representanter fra Amnesty, Medisinernes seksualopplysning, Seksual-politisk Nettverk for Ungdom (SNU), Dixi ressurscenter mot voldtekt, ung.no og en ungdomsdebattant var også inkludert, det samme var kommentarer på nettdebatter.

Ungdommers kunnskap og forestillinger om voldtekt
Kunnskap og forestillinger om voldtekt ble vurdert i ungdomsgruppene. Ungdommene definerte i stor grad voldtekt som sex uten samtykke, og var opptatt av at ett nei er nok. De ga også klart uttrykk for at de tok sterk avstand fra handlingen. Her var det liten forskjell mellom jentene og guttene. Voldtekt ble ikke bare definert ut i fra samleie fra ungdommens side (oral sex ble for eksempel nevnt eksplisitt av ungdommene). Selv om forskere og politi mener det i mange tilfeller er menn som bevisst utnytter kvinner som er fulle eller sovende var det viktig å skille mellom tilfeller der modne og erfarne ungdommer forstår når de utfordrer andres grenser seksuelt, og tilfeller der 14-15-åringene med få erfaringer forsøker seg fram uten å forstå forskjellen mellom at den andre var sjenert eller ikke ville. Dette var også et tema som opptok mange ungdommer i fokusgruppene (eks. – En gutt kan presse ei jente uten at han vet det, og mistolke signalene). Fysisk vold var heller ikke nødvendig i begrepsdefinisjonen av voldtekt, noe som ble påpekt av de ulike representantene. Flere gutter i fokusgruppene hadde en klar oppfatning av at jenter de oppfatter som «løse», gjennom klesdrakt og oppførsel, var mer utsatt. Men blant jentene var ikke disse oppfatningene så tydelige. Det var et overveiende fokus fra ungdommer på at gutter var overgripere og jenter var utsatt for overgrep.

Om påvirkning fra venner, media, ungdomskultur og kjønnsroller

Forfatterne av rapporten søkte å finne ut hvordan ungdommene reflekterer rundt kjønnsroller, seksualisering av ungdomskulturen, sex-press blant venner og forventninger om jenter og gutters initiativ og signaler. Begge kjønn opplever et sex-press, og guttene erkjente at det eksisterte et press som innebar et behov for å «føle seg som en mann» og

at man kanskje hadde sex før man selv var helt klar. Flere av guttene uttrykte at presset om å ha sex, stress og usikkerhet kunne føre til at man ikke alltid lyttet til signaler fra den andre. Mange av samtaleene handlet om jenters signaler, og gutters problemer med å tolke dem. Flere av guttene mente det kan være vanskelig å tolke signaler fra jenter og forstå hva de egentlig ønsker. Flere av jentene var enige i guttenes beskrivelse og mente at guttene hadde for mye ansvar for å tolke hva jentene egentlig ville. Enkelte jenter mente at det ikke nødvendigvis var en selvsikker atferd for å gjøre guttene mer interessert, men at det kunne være en del av flørtingen i en fase der man ikke selv var sikker på hvor langt man hadde lyst til å gå. Rommet for hva som oppfattes som sosialt akseptabelt og «innenfor» i dagens ungdomskultur, ser ikke ut til å være spesielt stort.

Forfatterne bak rapporten forsøkte å finne svar på hva som ligger bak jenters seksuelle signaler og atferd. Kan tvetydige signaler handle om usikkerhet om de egentlig vil ha sex, eller hvordan de oppfattes dersom de er med på sex? Jentene trakk fram at presset eller ønsket om å fremstå som seksuelt attraktiv, kunne lede dem til å «spille med» og gå lenger seksuelt enn de egentlig vil, av frykt for å få rykte om å være «dårlig i senga». Flere fortalte at de hadde hatt sex uten å ha lyst, men de var nøye med å understreke at det ikke var voldtekt. Jentene mente også at det lå en forventning om at de skulle være mer seksuelt passive enn guttene, og at det var guttenes rolle å ta initiativ. Guttene uttrykte på sin side oppgitthet over at ansvaret legges på dem, både i form av initiativ og tolkning av signaler.

Det var mye dobbelthet i ungdommenes svar. På den ene siden mente de at et nei skal respekteres, og at gutten har et visst ansvar for å tolke jentas signaler. På den andre siden uttrykte de samme ungdommene at hvis hun hadde «bydd på seg selv», lagt seg ved siden av ham, «da kan hun ikke si at hun ikke ville». En slik streng og nokså moraliserende holdning skaper ikke mye rom for tenåringer i sin tidlige, usikre, debuterende fase til å utforske, kysse og klå i sitt eget tempo.

5.2.4. Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling (Stefansen, Smette, & Bossy, 2014).

Artikkelen analyserte 128 kvalitative beskrivelser av uønsket beføling eller voldtektsforsøk. Beskrivelsene var hentet fra undersøkelse om volds- og krenkelseserfaringer i videregående skole (N=7033, Møssige og Stefansen (2007, 2008)). Forfatterne identifiserte og diskuterte tre typer av uønsket beføling: (1) uønsket beføling som har en

offentlig, framvisende hensikt, begrepsfestet som seksualisert invadering, (2) uønsket beføling som kan knyttes til seksuell eller romantisk interesse fra guttens side, begrepsfestet som utprøvende beføling og (3) uønsket beføling som har en insisterende eller tvangspregget karakter, begrepsfestet som aggressiv beføling.

Forskerne avgrenset analysen til unge jenters erfaring med uønsket beføling fra jevnaldrende gutter de anså som venner eller bekjente, men ikke kjærester. Forfatterne utviklet et sett av begreper for uønsket beføling som synliggjorde krenkelsesaspektet og makten som var involvert uten å miste de konkrete handlingene av syne. Det ble lagt vekt på at det måtte være rom for jenter til selv å fortolke det som hadde skjedd. Det var ikke gitt at alle typer uønsket beføling representerte en krenkelse. En uønsket beføling kunne, i en gitt situasjon, representere et legitimt, om enn malplassert, uttrykk for seksuell eller romantisk interesse. Det å a priori definere alle hendelser som omfatter uønsket beføling som en krenkelse, fratrar jenter retten til selv å fortolke handlingens mening. Handlinger kan være preget av dobbelthet: De kan på en og samme tid representere bekræftelser på attraktivitet og vekke frykten for overgrep.

De tre begrepene var like og ulike på samme tid. De var like ved at de uttrykker og reproducerer en kjønnskultur der jenters rett til kroppsbeskyttelse var mindre selvfølgelig enn gutters. Samtidig var de ulike langs flere dimensjoner. Det framvisende elementet som var definerende for seksualisert invadering, var fraværende eller underordnet i situasjonene der utprøvende eller aggressiv beføling skjedde. I disse situasjonene var hans handlinger rettet mot henne, mer enn mot et publikum. Tvangselementene som var definerende for den aggressive befølingen, var ikke til stede ved utprøvende beføling, men kan være det ved seksualisert invadering.

5.2.5. Bruk av nedsettende bemerkninger om og ovenfor gutter og jenter i videregående skole: En kvalitativ studie (Bendixen & Kennair, 2009).

Semi-strukturerte personlige intervju med seks elever ble gjennomført. Disse omhandlet hvilke nedsettende uttrykk som benyttes, hvilke uttrykk som sees på som spesielt krenkende ovenfor hvert kjønn, hvorvidt meningen bak uttrykket er knyttet til kjønn, og hensikten med uttrykkene.

I intervjuene kom det frem at det mest krenkende man kunne si til en gutt var knyttet til homofili og seksuelle handlinger mellom gutter. For jenter var tilsvarende uttrykk knyttet til løsaktighet og negative

kommentarer på utseende, spesielt når det kom fra en gutt. Det var opplevd ulikt meningsinnhold mellom jenter og gutter i uttrykk knyttet til løssaktighet; uttrykket hadde alltid en negativ klang dersom det ble sagt om ei jente, mens samme atferd kunne gi en gutt positivt omdømme.

Hensikten med bruk av nedsettende uttrykk var varierende: Til hensikt å såre en person, til hensikt å redusere en annen persons selvfølelse og selvtillit, eller få et mentalt overtak i en krangel (regulerer det sosiale hierarkiet). Kontekst ble også tillagt en viktig rolle fra elevenes intervjuer. Hvorvidt man brukte engelske termer, hvorvidt det var fremsatt i en kjønns-homogen gruppe, om man fremsatte kommentaren direkte, slengbemerkinger kontra gjentakende bemerkninger, eller om det ble sagt av en venn eller en fremmed, hadde betydning. Engelske ord og uttrykk ble ansett som mindre alvorlig og mindre personlig. Direkte kommentarer fra samme kjønn ansås ikke som nedsettende. Gjentakende bemerkninger ble ansett av alle som ekstra sårende.

5.2.6. Judgment of aggressive language: Effect of target and sender sex on the evaluation of slurs (Bendixen & Gabriel, 2013).

Dette var en tverrsnittstudie med spørreskjema innsamlet i to utvalg unge studenter ved NTNU (N=281 og N=224, alder < 30 år). I spørreskjemaet ble deltakerne bedt om å bedømme graden av krenkelse for hvert av 7 ulike typer nedsettende verbale utsagn hvis de ble uttrykt mellom elever i videregående skole. I hvert skjema var utsagnene sagt av gutt til annen gutt, gutt til jente, jente til jente og jente til gutt. Funnene viste at kjønn på avsender ikke hadde stor betydning for hvor krenkende utsagnene var, men at verbalt nedsettende uttrykk overfor jenter var betydelig verre enn tilsvarende overfor gutter (tilsvarende en effektstørrelse på 2 standardenheter). Deltakerne vurderte nedsettende uttrykk som klart minst krenkende om en gutt rakk ned på en annen gutt. Flere av de 7 typene nedsettende utsagn ble bedømt som krenkende overfor jenter enn overfor gutter, og bedømmelsene var ikke helt de samme for de to kjønnene. Overfor jenter var nedsettende ord og uttrykk omkring promiskuitet, homoseksualitet og utseende, eller som var objektiviserende vurdert som mest krenkende. Overfor gutter var det spesielt utsagn innenfor kategoriene homoseksualitet og utseende som var mest krenkende. Uttrykk omkring promiskuitet eller som var objektiviserende var ikke sett på som så krenkende overfor gutter. I studien fant man endelig at mannlige studenter bedømte nedsettende utsagn generelt mindre krenkende enn kvinnelige studenter.

5.2.7. Revisiting judgment of strategic self-promotion and competitor derogation tactics (Bendixen & Kennair, 2015).

Denne artikkelen så på likekjønnet trakassering (i form av verbal nedrakking) i situasjoner der man konkurrerer i heteroseksuelle pardannelsessituasjoner. Unge studenter ved NTNU (N= 350; 57% kvinner, alder < 30 år) fikk spørsmål om å gjøre bedømmelser av hvor effektivt det var hvis hhv. kvinner eller menn rakk ned på likekjønnede med tanke på å øke egen attraktivitet i øynene til personer av motsatt kjønn. Sammenlignet med å fremheve egne kvaliteter (studert i annen del av denne artikkelen) var det å rakke ned på andre ikke vurdert som spesielt effektivt. Samtidig var det en rekke teoretisk predikerbare måter å rakke ned på konkurrenter som relativt sett regnes som mer effektive avhengig av om du er kvinne eller mann og om man søker forpliktete langtidforhold eller uforpliktet korttidssex (mating-kontekst). Det er altså ikke tilfeldig at kvinner stiller tvil om andre kvinners seksuelle tilgjengelighet eller seksuelle trofasthet eller at menn stiller tvil om andre menns evne forpliktelse i et parforhold eller sier om andre menn at de er utnyttende og selvcentrerte. Nedrakking andres fysiske attraktivitet ble vurdert som lite effektivt for begge kjønn og i begge mating-kontekster. I artikkelen ses likekjønnet trakassering på som taktikker for nedrakking av seksuelle konkurrenter, men studere bedømmelser av effektivitet, ikke hvilke taktikker deltakerne faktisk har benyttet. I et intervensjonsperspektiv er det kanskje mulig å spesifikt påvirke holdninger til nedrakking av andre ved å vise til at nedrakking ofte blir vurdert som relativt ineffektivt av andre. Samtidig som man neppe kan fjerne all konkurranse om partnere, men kanskje vinkle denne konkurransen i retning positiv selvpromotering.

5.2.8. Oppsummering av de kvalitative studiene og studier av bedømmelser

I stor grad er det sammenfallende resultater i alle disse studiene omkring hvilke former for verbal trakassering som benyttes og som vurderes som mest sårende/ krenkende. Videre kan dette spesifiseres ut i fra kjønn på den som trakasseres og kjønn på den som utsettes for trakassering. Gutter utsetter andre gutter i stor grad for homonegative utsagn. Jenter får flest kommentarer om løssaktighet og kropp både fra andre jevnaldrende jenter og fra gutter.

6. Sammenfattende diskusjon

Vi vil nå sammenfatte resultatene fra enkeltstudiene over og oppsummere og konkludere i forhold til rapportens formål å dokumentere kunnskapsstatusen på omgang, årsaker og konsekvenser av seksuell trakassering.

6.1. Omfang

Det letteste spørsmålet å besvare er spørsmålet om omfang av seksuell trakassering. Det er to kartleggingsundersøkelser som er relevante for å besvare dette spørsmålet i en norsk kontekst, Bendixen & Kennair (2008) og Bendixen og Kennair (2014). Utvalgene i disse to resultatrapportene ansees til tilnærmet representative for elever i videregående skoler i Sør-Trøndelag, og inkluderer både by- og bygdeskoler samt elever på yrkesrettet og studieforberedende program. Det er ikke alle skolene som deltok i kartleggingen. I stor grad skyldes dette skolens interesse for og mulighet til å delta. Det er også varierende gjennomføringsgrad på de skolene som deltok. Vi antar ikke at dette har ført til en systematisk skjevhet i gruppen av studenter som fikk mulighet til og som valgte å delta. Som i alle studier er det imidlertid slik at det er noe selvseleksjon knyttet til hvor relevant man opplever studien.

Utsatt for ikke-fysisk seksuell trakassering: liten forskjell mellom jenter og gutter

Bendixen og Kennair (2008, Studie 1) rapporterer at i løpet av ca. 12 måneder har 76% av jentene og 73% av guttene opplevd å bli utsatt for minst et tilfelle av ikke-fysisk seksuell trakassering.

Bendixen og Kennair (2014, Studie 2) rapporterer seks år senere i tilsvarende studie at i løpet av samme tidsrom har 63% av jentene og 62% guttene opplevd minst en form for ikke-fysisk seksuell trakassering.

De deler videre opp slik at man kan se på likekjønnet og motsattkjønnet trakassering:

- fra gutter mot jevnaldrende gutter (56%)
- fra jenter mot jevnaldrende jenter (43%)
- fra gutter mot jevnaldrende jenter (55%)
- fra jenter mot jevnaldrende gutter (40%)

Utsatt for fysiske former for seksuell trakassering: klart flere jenter enn gutter

Omfanget av fysiske former for seksuell trakassering (Seksuell tvang) var også betydelig i de to

studiene. I Studie 1 oppga 42% av jentene og 29% av guttene at de var utsatt for minst ett tilfelle av seksuell tvang siste år. Tilsvarende i Studie 2 var 35% (jenter) og 25% (gutter). De groveste formene for tvang, tvang til samleie siste år, ble rapportert av nær 4% av jentene og av rundt 1% av guttene i begge studiene.

Omfanget av opplevd digital seksuell trakassering

Omfanget av opplevd digital seksuell trakassering gjennom sosiale medier (mottatt uønsket seksuelt innhold) var betydelig i begge studiene til Bendixen og Kennair over. Man kan se en viss økning fra Studie 1 (en av fire elever) til Studie 2 (en av tre elever). Denne økte forekomsten kan trolig tilskrives ungdoms økte tilgang på og bruk av nettbrett og smarttelefon. Det å få spredt nakenbilder av seg selv på nett var langt mindre vanlig (4-5% i begge studiene).

I stor grad likt omfang i perioden 2007-2014

Med unntak av digital trakassering og de groveste formene for seksuell tvang indikerer omfangstallene over en liten tallmessig nedgang i perioden fra 2007-2014, men tallene er ikke direkte sammenlignbare da det er gjort mindre endringer i operasjonaliseringen av målene på ikke-fysisk seksuell trakassering for å klargjøre meningsinnholdet i enkelte av utsagnene. Usikkerhet rundt svarprosenten i Studie 2, at et fåtall skoler deltok i begge studiene, samt at gjennomføringsgraden blant de deltakende skolene var høyst variabel gjør at de ansvarlig for studiene ikke kan trekke er klar slutning om nedgang i omfang av seksuell trakassering i videregående opplæring.

Hvor godt samsvarer tallene over med andre undersøkelser?

Undersøkelser med tilsvarende definisjon på seksuell trakassering som benyttet av Bendixen og Kennair (2008, 2014) viser tilnærmet lik forekomst i Sverige. Marshall, Faaborg-Andersen, Tilton-Weaver og Stattin (2013) oppgir forekomst på mellom 74% og 62% på tre tidspunkt i sine studie, og Landstedt og Gådin (2011) oppgir forekomst på 54% for jenter og 52% for gutter. Andre studier gjennomgått i denne rapporten lar seg vanskelig sammenligne grunnet andre definisjoner av seksuell trakassering (f.eks kjønnsbasert mobbing), fordi studiene utelukkende måler seksuell vold eller seksuelle overgrep, fordi mål på seksuell trakassering også inkluderer mål på fysiske former

for trakassering, eller fordi studiene har bredere aldersspenn for deltakere enn ungdomsskole/videregående elever (typisk for flere av volds- og overgrepstudiene). Spredning av nakenbilder og videreformidling av «sexting» på nett synes å være relativt vanlig blant kjærester. STIR-studien fant at 27% av jentene (og mindre enn 13% av guttene) med kjæreste opplevde at deres partner delte bilder og meldingene med seksuelt innhold med andre. Studiene over som fokuserer mer spesifikt på vold og overgrep på barn og unge rapporterer livstidsforekomst for press eller tvang til samleie (voldtekt) på rundt 10-12% for jenter og rundt 1-2% for gutter (Mossige & Stefansen, 2007). Dette er i stor grad sammenfallende med Bendixen & Kennairs (2008, 2014) oppgitte tall fra studiene på seksuell trakassering. Samsvaret i omfangstall på grove seksuelle overgrep i studier av elever på den ene siden og landsrepresentative utvalg på den andre kan tolkes dithen at om man har blitt utsatt for dette er det sannsynlig at det første gang har skjedd forut for voksen alder.

Behov for videre dokumentasjon av omfang?

På spørsmålet om det er behov for videre kartlegging av omfanget av ulike former for seksuell trakassering blant ungdom i ungdomsskolealder og videregående opplæring, mener vi dette er tilstrekkelig godt dokumentert nå. Videre forskning bør ha et annet fokus, for eksempel på årsaker, konsekvenser og ikke minst, gitt at vi vet hvor utbredt problemet er, intervensjoner for å forebygge.

6.2. Årsaker

Risikofaktorer fremfor årsaker I motsetning til omfang er årsaker mye vanskeligere å konkludere på, gitt nåværende kunnskapsstatus og forskning. En rekke av studiene over ser på forhold som er assosiert til seksuell trakassering, men få av disse følger deltakerne i studiene over tid ved bruk av longitudinelle design. Tversnittstudier kan ikke besvare spørsmål om kausalitet, altså si hva årsaken er. Til en viss grad er det heller snakk om det vi kan omtale som «risikofaktorer» som kartlegges i slike studier.

Risikofaktorer kan i denne sammenhengen defineres som alle forhold som øker den statistiske sannsynligheten for å bli utsatt for, eller utsette andre for, seksuell trakassering. Det er ikke dermed sagt at de fører til, da det kan være andre forhold som fører til både trakassering og risikofaktoren. Og det sier ingenting egentlig om retning, selv om mange ofte er uklare omkring dette forbeholdet.

Som motsats til risikofaktorer kan man vurdere beskyttende faktorer, altså forhold og egenskaper som er assosiert med redusert sannsynlighet. Vi spesifiserer at vi ser på assosierte forhold/risikofaktorer heller enn på årsaker.

Vi kan med utgangspunkt i kvaliteten og utformingen av de eksisterende studiene ikke si noe sikkert om årsaker. Derimot har vi kunnskap om en rekke risikofaktorer. Disse kan dele inn i faktorer som øker sannsynligheten for å bli utsatt for trakassering og forhold som øker sannsynligheten for å trakassere andre.

Her er det vesentlig å påpeke at det å oppdage at noen personrelaterte forhold, atferd eller faktorer øker risikoen for å bli seksuelt trakassert ikke er det samme som å fordele ansvar eller skyld. De som trakassere andre er selvsagt ansvarlige for sine handlinger. Dette kan illustreres som følge: Selv om det er forskningsmessig evidens for at hyppig alkoholkonsum er assosiert med økt rapportering av seksuelle overgrep (for eksempel Schou, Dyb & Graff-Iversen, 2007) og man tolker dette som at jenter oftere blir utnyttet seksuelt når de er ruset enn når de er edru, er det ikke jentenes ansvar at de blir utsatt for seksuelle krenkelser og ubehag når de er fulle. Kjennskap til risikofaktorer kan imidlertid være veiledende for utvikling av forebyggende intervensjoner slik at færre utsettes for uønsket seksuell oppmerksomhet i form av nedrakkende kommentarer fra andre, ryktespredning og berøring.

Risikofaktorer for å bli seksuelt trakassert

I de to arbeidene til Kennair og Bendixen (2012) og Bendixen og Kennair (submitted) finner man en klar sammenheng mellom gutters og jenters korttidsseksuelle orientering på den ene siden og seksuell trakassering på den andre. Denne type korttidsseksuelle orientering kan sees på som et personlig karakteristika som gir seg utslag i seksualatferd, og seksuelle tanker og følelser hvor følelsesmessige bånd eller opplevelse av kjærlighet ikke er viktig. Dette er altså ikke det samme som generell seksuell interesse eller romantisk orientering. I tillegg finner disse studiene at økende grad av eksponering for pornografi både er assosiert til korttidsseksuell orientering og til økt utsatthet for seksuell trakassering. Skoog og kolleger (2015, in press) finner i separate studier av svenske jenter og gutter at tidlig biologisk modning indirekte predikerer det å bli utsatt for seksuell trakassering blant elever i ungdomsskolen. Tidlig biologisk modning synes å virke gjennom det at man får et relativt mer seksuelt modent utseende (sammenlignet med jevnaldrende) og at man er seksuelt aktiv (og har hatt tilfeldig sex/ one-night stands). Alle disse fire arbeidene peker i samme retning. Seksuell

trakassering av ungdom er ikke en vilkårlig prosess, men synes å være assosiert med seksuell erfaring, korttidsseksuell orientering og seksuelle handlinger løsrevet fra emosjonelle bånd og kjærlighet. Konsum av og eksponering for pornografisk materiale understreker dette. Tidlig biologisk modning kan være en av flere bakenforliggende faktorer, men hvordan dette virker (mekanismene) er ikke kjent.

Jenter har økt risiko for å bli utsatt for ulike fysiske former for seksuell trakassering samt seksuelle overgrep, men ikke for ikke-fysiske former. De studiene som også har undersøkt kjønnet på den som trakasserer finner at likekjønnet seksuelle trakassering er minst like vanlig som trakassering mellom kjønnene. Flere av de norske studiene finner at elever som opplever seg selv som bi/homoseksuelle og/eller som har seksuelle preferanse for samme kjønn (seksuelle minoriteter) rapporterer mer seksuell trakassering generelt, og homofobisk trakassering og mobbing spesielt (Bendixen & Kennair, 2008, 2014, submitted; Roland & Auestad, 2009).

Risikofaktorer for trakassering av andre

Risikofaktorer knyttet til økt sannsynlighet for seksuell trakassering av andre er igjen studert av Kennair og Bendixen (2012), Bendixen og Kennair (submitted) og Roland & Auestad (2009). Mer alvorlige former for trakassering i form av press og tvang til sex er studert blant mannlige elever i videregående skole (avgangselever) av Seto et al. (2010). I arbeidene til Kennair og Bendixen (2012) og Bendixen og Kennair (submitted) finner man at gutter og jenter med sterkere korttidsseksuell orientering og som er mer eksponert for pornografi trakasserer jevnaldrende seksuelt i større grad enn andre. Dette er de samme risikofaktorene man fant for å bli utsatt for seksuell trakassering, og gjenspeiler samme bakenforliggende orientering mot sex løsrevet fra kjærlighet. Siden dette kun er studert blant heteroseksuelle elever, vet vi ikke om de samme risikofaktorene er tilstede blant seksuelle minoriteter. Studiene over finner imidlertid at seksuelle minoriteter også rapporterer å seksuelt trakassere andre jevnealdrene mer, spesielt ved bruk av homofobiske utsagn. To faktorer man i den internasjonale litteraturen lenge antok var relevante risikofaktorer/årsaker til at gutter trakasserte jenter, nemlig sexistiske holdninger og aksept for seksuell aggresjon (stereotypiske oppfatninger om voldtekt) ble studert av Kennair og Bendixen (2012) og Bendixen og Kennair (submitted). Man så på om disse faktorene var assosierte med seksuell trakassering hos begge kjønn. I disse studiene fant man ingen sammenheng mellom aksept for seksuell aggresjon og seksuell trakassering. Negative holdninger til det kjønnen man trakasserer (vanligvis

sexisme, dvs. mot kvinner) var mindre klart assosiert med seksuell trakassering enn korttidsseksuell orientering.

Risikofaktorer for å utsatte andre for seksuelt press eller tvang er studert blant mannlige avgangselever i videregående skole (Seto et al., 2010). Med unntak av selv å ha blitt seksuelt presset eller tvunget til seksuell handlinger var risikofaktorene ikke stabile i de to utvalgene av norske og svenske elever, men bruk av pornografi (enten hyppig bruk eller eksponering for voldelig materiale) var assosiert med økt press og tvang.

Konklusjoner

Oppsummert kan vi si at kunnskapen vi har om mulige årsaker til at ungdom utsettes og utsetter andre for seksuell trakassering er også relativt begrenset. Vi har i gjennomgangen av studiene vært tydelige på at påviste risikofaktorer og korrelater til seksuell trakassering ikke skal forstås som årsaker i streng forstand. Grunnet til dette er at årsaks-virkningsmekanismer er nærmest umulig å påvise med stor grad av sikkerhet når man baserer seg på ikke-eksperimentelle design. På bakgrunn av tverrsnittstudier og longitudinelle studier kan man imidlertid operere med forklaringsmodeller som består av risikofaktorer, mellomliggende forhold og utfallsvariabler, og gjøre empiriske tester av disse modellene. Med dette som utgangspunkt finner vi at studiene til Bendixen & Kennair fra Norge og Skoog og kolleger fra Sverige klart indikerer at det ikke er helt vilkårlig hvem som blir seksuelt trakassert eller i hvilken grad dette skjer. Det er noen forhold som peker seg ut. De norske studiene som tester forskjellige forklaringsmodeller finner en klar sammenheng mellom korttidsseksuell orientering i form av atferd, tanker og følelser på den ene siden og seksuell trakassering på den andre. I tillegg finner disse studiene at økende grad av eksponering for pornografi er assosiert med mer seksuell trakassering (både som utsatt og utøver). De samme studiene fant ingen sammenheng mellom aksept for seksuell aggresjon (voldtekt) og seksuell trakassering, og negative holdninger til det kjønnen man trakasserer (vanligvis sexisme, dvs. mot kvinner) var mindre klart assosiert med seksuell trakassering enn korttidsseksuell orientering. Skoog og kolleger finner i separate studier av jenter og gutter at tidlig biologisk modning indirekte predikerer det å bli utsatt for seksuell trakassering blant elever i ungdomsskolen. Tidlig biologisk modning synes å virke gjennom det at man sammenlignet med andre jevnaldrende har et mer seksuelt modent utseende og at man er seksuelt aktiv (og har hatt tilfeldig sex). Dette er nok de beste og mest balanserte studiene som finnes på området internasjonalt i dag. Begrensningen i disse studiene ligger som

nevnt over i at man ikke vet om disse har identifisert faktiske årsaksforhold, eller resultatet av andre opprettholdende eller igangsettende faktorer. En annen mulig begrensning er at studiene hovedsakelig, eller eksklusivt har analysert heteroseksuelle ungdommer.

6.3. Konsekvenser

Assosierte tilstander fremfor konsekvenser
Det er flere av studiene som har sett på det man antar er konsekvenser eller assosierte følgetilstander av ikke-fysisk seksuell trakassering, fysisk seksuell trakassering og seksuelle overgrep. Marshall og kolleger (2013) fant blant gutter og jenter i Sverige at selv-skading kan være en konsekvens av å bli utsatt for seksuell trakassering (målet inkluderer både fysiske og ikke-fysiske former), spesielt blant de yngste. Selv om man analyserte longitudinelle data var funnet ikke robust for ulike aldersgrupper. I en ny studie av samme utvalg av elever fant Skoog, og kolleger (2015) en assosiasjon mellom seksuell trakassering og senere symptomer på depresjon blant de yngste jentene i utvalget. Heller ikke her var funnet robust over ulike aldersgrupper, og viser klart behovet for replikasjon.

Et unntak er studien til Dahlqvist og kolleger (2016). De fant at seksuell trakassering (og spesifikt negative ord og uttrykk) var assosiert med senere symptomer på depresjon hos jenter, men ikke hos gutter. De ser også på retningsspørsmålet (hva fører til hva) og finner at depresjon ikke fører til senere verbal trakassering, mens bildet for fysisk trakassering og depresjon viste en mer gjensidig påvirkning. For gutter var det derimot slik at rapportert manglende opplevelse av glede og lyst i større grad førte til senere likekjønnet trakassering. Denne studien er blant de beste vi finner som kan si noe om konsekvenser i studieperioden. Samtidig er det to forhold som vurderes: relevansen for elever i videregående, og de spesielle aldersmessige forholdene der pubertetsutvikling er assosiert med en økning i trakassering og en utvikling av en grunnleggende kjønnsforskjell i depresjon.

De resterende studiene som har sett om psykisk helse er assosiert med seksuell trakassering har benyttet tverrsnittsdata (Bendixen, Daveronis & Kennair, submitted; Landstedt & Gådin, 2011; Roland & Auestad, 2009; Slaatten et al., 2015). I disse studiene finner man at det å bli utsatt for seksuell trakassering kan knyttes til økt sannsynlighet for ulike psykologiske symptomer og spesifikt for symptomer på angst og depresjon også om man kontrollerer for andre typer belastning (fysisk vold, seksuelle overgrep, mobbing) samt undergrupper av

elever som rapporterer mer symptomer (seksuelle minoriteter, elever med foreldre som har skilt lag, elever med foreldre som ikke er i jobb). Bendixen, Daveronis og Kennair (submitted) finner også at selvaktelse, kroppsbilde, og ulike mål på trivsel knyttet til skolemiljøet og akademiske prestasjoner er relatert til seksuell trakassering. Designet begrenser imidlertid muligheten for å bestemme om dette er konsekvenser eller årsaker, og behovet for replikasjoner er igjen gjeldende. Disse funnene må likevel vurderes mer som følgetilstander eller assosierte forhold enn som faktiske, etablerte konsekvenser. Seksuell trakassering kan teoretisk sett føre til depressive symptomer, men det er like mulig at det er slik at økt grad av depresjon fører til at man blir utsatt for seksuell trakassering fordi man er mer sosialt sårbar, eller at nedstemte følelser og lavere libido gjør at seksuell oppmerksomhet oppleves som uønsket i større grad. Funnene gjengitt over er i samsvar med internasjonale funn på mulige konsekvenser av å bli seksuelt trakassert, og følgetilstandene for seksuell trakassering synes i overveiende grad vært sammenfallende med de som er dokumentert for seksuelle overgrep med norske ungdomsutvalg (Mossige & Stefansen, 2007). Noen av studiene indikerer imidlertid at følgetilstandene av ikke-fysisk seksuell trakassering også er tilstede om man statistisk kontrollerer for tidligere seksuelle overgrep, og/eller samtidig mobbing eller fysiske former for seksuell trakassering (Bendixen, Daveronis & Kennair, submitted; Slaatten et al., 2015).

Konklusjon

Gjennomgangen av den eksisterende forskningen viser at vi har god kunnskap om totalomfanget av seksuell trakassering blant ungdom i videregående skole, hyppigheten av ulike typer seksuell trakassering – digital trakassering inkludert, kjønn på de som utsetter andre for dette og som selv er utsatt, samt i hvilken grad dette forekommer på og/eller utenfor skolens kontekst. Vi har imidlertid klart mindre kunnskap om mulige konsekvenser av å bli utsatt for seksuell trakassering, spesielt langtidskonsekvenser på den ene siden, og mulige årsaker på den andre. På tross av forskningsmessig evidens for en sammenheng mellom seksuell trakassering og symptomer på depresjon, og sammenhengene er påvist i tre tverrsnittsundersøkelser og to longitudinelle studier, kan man ikke konkludere med sikkerhet om det er trakasseringen som fører til depresjon/mer depresjon eller om det er depresjon som øker risikoen for å bli trakassert. Det er mulig at sammenhengene over reguleres av bakenforliggende tredjevariabler som ikke er målt. Da det kun eksisterer tverrsnittstudier av andre mulige helsemessige konsekvenser av seksuell trakassering som angst, selvaktelse, kroppsbilde

og ulike trivselsmål, er kunnskapen vår om disse mulige konsekvensene klart mindre enn den er for depresjon. I tillegg er det mulig å tenke seg at seksuell trakassering kan være knyttet til søvnproblemer og seksuell helse (seksuelle relasjoner, bruk av prevensjon og seksuell risikoatferd), men til nå er det ikke publisert resultater som kan si noe om en eventuell slik sammenheng.

Med dette forbeholdet kan man altså ikke

konkludere at vi har noen sikker kunnskap om konsekvenser av seksuell trakassering, da metodologien i flertallet av studiene ikke er longitudinell. Som for spørsmålet om årsaker trenger man longitudinelle studier, der de samme elevene følges over en periode for å se hva som kommer først av seksuell trakassering og depresjon, angst og lav selvaktelse (selvbilde) og hvor man kontrollerer for konkurrerende faktorer og kjønnsspesifikk pubertal modning.

7. Forebyggende arbeid

I tillegg til kunnskap om omfang, årsaker (eller risikofaktorer) og konsekvenser (eller assosierte følgetilstander) av trakassering, var det ønskelig å fremskaffe kunnskap om og en oversikt over forebyggende arbeid som er anbefalt, forsøkt og under utprøving og mulige effekter av denne. Finnes det evidensbaserte tiltak?

Ingen av de norske eller nordiske studiene vi har funnet på seksuell trakassering eller overgrep i skolen, har sett på intervensjoner som reduserer eller tiltak som forebygger trakassering. Vi har god vitenskapelig kunnskap om omfang og følgetilstander (ikke nødvendigvis om kausale forhold/konsekvenser), men lite vitenskapelig kunnskap om hva vi skal gjøre for å redusere omfanget eller konsekvensene av dette problemet.

Ingen av våre forsøk på å få dokumentert kunnskap om pågående eller gjennomførte forebyggings tiltak eller intervensjoner fra myndigheter eller skoleeiere ga svar som tyder på at det er igangsatt eller gjort vitenskapelige forsøk med konkrete intervensjonsstudier. Det som kommer fram er at skoleeiere har tiltaksplaner og undervisningsmateriale direkte eller indirekte relatert til seksuell trakassering. Dette kan ikke i seg selv regnes som tiltak eller som evidensbaserte intervensjoner. Opplæringsloven stiller ikke krav om at skolen skal ha tiltak for å forebygge at mobbing skjer, den stiller kun krav om hva skolen må gjøre dersom man avdekker mobbing. Dette perspektivet reflekteres også i skoleeiers arbeid mot andre former for krenkelser, diskriminering og seksuell trakassering. Selv om det finnes evidensbaserte programmer utviklet for å forebygge mobbing og antisosial atferd (for eksempel Olweus-programmet), er ikke disse spesifikt rettet inn mot seksuell trakassering, eller mot elever i videregående opplæring.

Av de fylkeskommunene som responderte på henvendelsen vår om dokumentasjon av undersøkelser og undervisningsopplegg virker Sør-Trøndelag fylkeskommune å ha den best utviklede handlingsplanen spesifikt rettet mot seksuell trakassering. De har blant annet fram til 2015 utviklet et eget ressurshefte («Arbeid mot krenkende atferd og seksuell trakassering i videregående opplæring i Sør-Trøndelag fylkeskommune»). Dette ressurshefte er et resultat av et samarbeid mellom fylkeskommunen, fylkesmannen og LLH. Det er også utviklet et nytt undervisningsopplegg om seksualitet, hvor grensesetting, seksuelle overgrep og seksuell trakassering inngår. Sør-Trøndelag fylkeskommune

har også forankret en egen handlingsplan mot krenkende atferd (mobbing/seksuell trakassering) i fylkestinget. Det finnes imidlertid ingen dokumentasjon av hvor sterk innsatsen er i skolen, eller hvilke tiltak som benyttes. Man kan heller ikke vise til dokumentasjon av effekten av ulike tiltak mot seksuell trakassering da disse ikke har vært gjenstand for vitenskapelig vurdering. Hordaland og Rogaland har handlingsplaner spesifikt rettet mot diskriminering av seksuelle minoriteter. I Hordaland foregår det i tillegg et utviklingsarbeid rett mot likeverd, likestilling og inkludering som er relevant for seksuell trakassering. Oppland oppga ingen konkrete planer eller undervisningsopplegg rettet spesifikt mot seksuell trakassering.

I vårt naboland, Sverige har sentrale skolemynighetene foretatt en kvalitetsgranskning i 2010 (Skolinspektionens rapport: «Skolornas arbete vid trakasserier och kränkande behandling»). Hovedfokus for granskningen var om skolenes systematiske forebyggende arbeid for å motvirke trakasserier og krenkende behandling av barn og elever fungerte, og om rutinen ble fulgt om man avdekket trakassering og krenkende behandling. Ved 45 av de 50 skolene som ble utsatt for granskningen fant man at skolene ikke oppfylte lovens krav om forebygging og oppfølging av rutiner. Den svenske loven er imidlertid noe strengere enn vår opplæringslov. Det synes åpenbart at lovreguleringer i seg selv ikke er tilstrekkelig for å sikre at elever ikke blir utsatt for seksuell trakassering.

Hvis vi ser utenfor Nordens grenser ser vi at kunnskapen om forebygging og intervensjoner rettet mot seksuell trakassering internasjonal er klart mangelfull. Forskere peker nå på mangelen på evidensbaserte forebyggende program spesifikt rettet mot seksuell trakassering (Conroy, 2013). Evaluerte tiltak har i stor grad vært rettet inn mot «dating violence» eller «safe dating», eller man har forsøkt å benytte programmer mot mobbing og sett om disse er effektive mot seksuell trakassering. I en oppsummering av den internasjonale kunnskapsstatusen om intervensjoner skriver Pina, Gannon, and Saunders (2009) at mangelen på evidensbasert kunnskap om forebygging er påfallende. I en rekke studier måler man et betydelig omfang og potensielt alvorlige konsekvenser eller følgetilstander av seksuell trakassering. Samtidig er det ingen sikker kunnskap om hvordan man skal faktisk redusere omfanget. Det betyr at vi vet at unge mennesker

opplever ubehagelig seksuell oppmerksomhet, men vi gjør lite med det, og vet ikke noe om hvordan vi skal gjøre noe med det.

Imidlertid finnes en kanadisk studie med god metodologi hvor man inkluderte fire skoler for intervensjon eller kontroll og med et ungdomsledet intervensjonsprogram rettet mot seksuell trakassering og «dating aggression» (Connolly et al., 2015). De fant at intervensjonen endret kunnskap om seksuell trakassering, mobbing, og aggresjon (verbal, fysisk og emosjonell) i kjæresteforhold. De hadde også endret holdninger til disse tre områdene. Samtidig var det ingen målbar nedgang av grad av å bli utsatt for disse atferdene i intervensjonsskolene. Det var ingen statistisk signifikant forskjell med kontrollskolene, selv om de på disse målte en økning av aggresjon i kjæresteforhold i løpet av studien. Dette funnet sier to ting: 1) intervensjonene var i stand til å endre holdninger og bedre kunnskapen om seksuell trakassering; generelt var elevene mer informert om hva disse negative sosiale atferdene omfatter og hadde i større grad ervervet holdninger om at mobbing, relasjonell aggresjon og seksuell trakassering er uønsket atferd. 2) det er ikke

nødvendigvis et årsaksforhold mellom kunnskap, holdninger og faktisk atferd.

For mange er dette overraskende, men det er ikke i strid med funn fra en rekke holdnings- og endringskampanjer (på rusmiddelbruk og trafiksikkerhet) som ikke klarer å vise tilsvarende atferdsendring. For å endre atferd må man nok i større grad arbeide med å identifisere faktorer som regulerer atferden. Det er ikke nødvendigvis feil å anta at endrede holdninger kan være relevant. Studien til Connolly og kollegaer har derimot avklart at det ikke er primært holdningene til flertallet som bestemmer hvor mange som utsettes for seksuell trakassering.

Det er ofte andre forhold som øker eller minker atferd. For å oppsummere: Det er ingen norske eller nordiske intervensjonsstudier publisert i rapportens tidsrom. Det er ingen kjente eksperimentelle intervensjonsstudier på gang. Tiltaksplaner og undervisningsopplegg vil kanskje kunne endre holdninger og kunnskap om fenomenet seksuell trakassering, men det er ikke grunnlag i internasjonal forskning for å anta at dette vil ha konkrete konsekvenser i form av redusert seksuell trakassering.

8. Behov for videre forskning på seksuell trakassering (som ikke er grove seksuelle overgrep)

Departementet ønsket i sin bestilling en vurdering av (a) om en eventuell representativ undersøkelse av problemets art og omfang vil gi mer kunnskap enn den vi besitter i dag, og (b) hvilke spørsmål vil det i så tilfelle være viktig å stille omkring seksuell trakassering og faktorer assosiert med dette problemet.

Forskning på årsaker og konsekvenser: longitudinelle studier

På bakgrunn av eksisterende kunnskap er det mulig å identifisere tre områder med uttalt behov for videre forskning:

1. Det er stort behov for longitudinelle studier av representative utvalg av elever i ungdomsskole og videregående skole hvor man følger de samme elevene over lengre tidsrom (minst 2-3 år) med flere målinger. Denne type design gir bedre muligheter for å belyse mulige årsaksforhold både for igangsetting og opprettholdelse av seksuell trakassering og konsekvenser av denne typen trakassering. Essensielt for slike studier er en klargjørende og avgrenset definisjon av fenomenet seksuell trakassering liksom den man ser brukt i studier av mobbing. En slik studie bør videre studere ulike former for seksuell trakassering, inkludere spørsmål som både omhandler trakassering av andre og hvorvidt deltakere selv har blitt trakassert, kjønn på hvem man trakasserer og hvem man trakasseres av. Hvor eller i hvilken kontekst trakasseringen foregår er etter vår vurdering ikke nødvendig å kartlegge. Aktuelle spørsmål bør dekke erfaringer med og interesse for korttidssex, seksuell risikoforferd og risikovurderinger av denne, rusmiddelbruk, valide mål på fysisk, psykisk, og seksuell helse, og valide personlighetsmål som inkluderer aggressivitet, fiendtlighet og dominansbehov. Familiefungering/ struktur og andre kontekstuelle faktorer bør inkluderes da disse kan være bakenforliggende stressorer. Det samme gjelder vennerelasjoner, sosial ekskludering og opplevd fremmedgjorthet. Endelig tror vi søvnvaner bør inngå i en slik studie, samt intensjoner om å avslutte skolegang og faktisk frafall fra videregående opplæring.

2. Det er klart behov for longitudinelle studier som spesifikt ser på årsaker til og konsekvenser av seksuell trakassering av ungdom med seksuell minoritetsstatus. Seksuelle minoriteter rapporterer mer seksuell trakassering enn heteroseksuelle - både som utsatt og som trakassør (Bendixen & Kennair, submitted; Roland & Auestad, 2009), men vi vet ennå for lite om de variablene vi har identifisert som risikofaktorer i studier av heteroseksuelle er representative for seksuelle minoriteter. Det samme gjelder mulige helsekonsekvenser av seksuell trakassering for seksuelle minoriteter.

Forskning på forebygging: eksperimentelt design

Som påpekt i forrige kapittel er det påfallende lite kunnskap internasjonalt omkring hvilke tiltak innenfor skolens virkefelt som faktisk vil føre til reduksjon av seksuell trakassering blant ungdom. Det finnes noen få studier (Connolly et al., 2015; Pina et al., 2009), men disse kan ikke vise til noen effekt på faktisk trakasserende atferd, kun endringer i bevissthet om og holdninger til seksuell trakassering. De forklarings-modellene man til nå har lagt til grunn for å forklare seksuell trakassering mellom elever kan være årsaken til denne mangelen på effekt: om man ikke vet hvorfor unge mennesker trakasserer hverandre, så er sannsynligheten for å kunne intervensjonere effektivt usikker. Om man ikke har definert mekanismene bak trakassering vil ikke intervensjoner som bygger på disse kunne forventes å gi effekt.

Det er samtidig slik at dokumentasjonen av omfang og mulige eller sannsynliggjorte helsemessige konsekvenser bærer med seg et ansvar om å intervensjonere. Ungdommens psykiske helse og selvaktelse er klart assosiert til seksuell trakassering. Disse negative opplevelsene og hendelsene kan forringe deres skolesituasjon, trivsel og generelle livskvalitet og kan således øke sannsynligheten for at man slutter i videregående. Det man trenger er en evidensbasert intervensjon. Veien å gå er ikke å sette i gang tiltak i stor skal basert på ideologiske, uferdige eller ukorrekte antakelser, uten empirisk utprøving. Dette er et for viktig tema til at man bare setter i gang intervensjoner uten solid

dokumentasjon av atferdsmodifiserende effekt for ungdommene. Vi ser derfor at det vil være et klart behov for forskning knyttet til utvikling av intervensjoner for reduksjon av seksuell trakassering blant ungdomsskoleelever og elever i videregående skole med tilhørende studier som tester effektiviteten av disse intervensjonene.

Den forebyggende forskningen kan deles i to:

3. Det er et klart behov for utvikling av intervensjoner (forebyggende program) rettet spesifikt mot seksuell trakassering der innholdet er basert på løpende oppdatert forskning på feltet. Et spørsmål blir også om man skal utvikle egne intervensjoner rettet mot grupper av elever med minoritetsstatus (etnisk eller seksuell). For å kunne tilpasse tiltak spesielt trengs mer kunnskap om årsaker og konsekvenser av seksuell trakassering blant elever i disse gruppene. Basert på all tilgjengelig kunnskap har man behov for å utvikle et forebyggende program bestående av spesifikke tiltak for både faglig innhold, pedagogikk, opptrening, implementering og gjennomføring innenfor rammen av skolens ordinære arbeidsfelt.
4. Det er et klart behov for evalueringer av effekten av tiltak og intervensjoner rettet mot seksuell trakassering. Dette bør gjennomføres studier som tester ut intervensjonen i sammenlignbare skoler hvor man benytter en form for eksperimentelt design med kontrollskoler og intervensjonsskoler. Denne fordelingen bør ideelt sett være tilfeldig, men i praksis vil den basere seg på frivillighet. Seksuell trakassering må måles før intervensjon begynner med tanke på senere sammenligninger. Hensikten er å undersøke om intervensjonsskolene rapporterer mindre seksuell trakassering enn kontrollskolene underveis og etter intervensjonen når man kontrollerer for skolens nivå av trakassering før intervensjonen. Kontrollskolene vil i perioden ha vanlig praksis rettet mot seksuell trakassering og andre sosiale problemer som omfattes av opplæringsloven. Denne eksperimentelle utformingen er nødvendig metodologisk for å kunne si noe om tiltakets faktiske effekt. En slik type studie er derfor grunnleggende for videre arbeid med innføring av effektive metoder generelt. Dette er et design som

er kjent fra intervensjoner mot mobbing (Olweus, 2004). Inkludering av kontrollskoler blir derfor vesentlig for å kunne trekke slutninger om mulig årsaker til endring. Uten kontrollskoler vet man ikke hva som eventuelt virker. Det kan hende at generell samfunnsutvikling eller ukjente faktorer assosiert med tiltakene er det som forårsaker reduksjonen av trakassering, ikke de målte aktive elementene i programmet. Dette følger den vanlige behandlingforskningsstilmærmingen. En dokumentasjon av effekt gitt disse rammene vil være avgjørende for vedtak om eventuelt utvidelse av tiltak og intervensjoner nasjonalt.

Konklusjon

Vi har i dag god kunnskap om omfang og assosierte forhold gjennom kartlegginger. Det er neppe nødvendig å reprodusere disse studiene med det første da funnene og sammenhengene er robuste. Samtidig gir disse studiene all grunn til å prioritere kunnskap som gjør det mulig å redusere den uakseptable belastningen seksuell trakassering utgjør for unge mennesker i videregående skole. Nye studier av seksuell trakassering bør derfor ikke fokusere på omfang eller assosiasjoner ved bruk av tværnsnittdesign da dette trolig ikke bringer vesentlig ny kunnskap til bordet. Vi konkluderer med at det er behov for videre forskning som fokuserer på tre punkter: 1) longitudinelle studier av årsaker og konsekvenser; 2) studier med større representative utvalg av seksuell trakassering blant seksuelle minoriteter, og 3) utvikling og evaluering av intervensjoner.

Selv med de beste intervensjoner for intervensjonsprogrammer som fordrer å hindre seksuell trakassering, er det lite som tilsier at slike programmer har vitenskapelig belegg eller ønsket virkning. Det er en kunnskapsmessig ukultur i norsk offentlig forvaltning, der man bruker store resurser for å redusere uønskede fenomener, men uten faktisk kunnskap om effekten av slike intervensjoner, og dermed med langt dårligere resultat enn man burde kunne forvente. For å kunne iverksette tiltak som har ønsket virkning trenger vi mer evidensbasert forskning enn det som er tilfelle. Det bør derfor være politisk vilje til å gjennomføre videre forskning som kan bidra til å redusere omfanget av seksuell trakassering.

Referanser

- American Association of University Women. (2001). *Hostile hallways: Bullying, teasing, and sexual harassment in school*. Washington, DC: American Association of University Women.
- Bendixen, Mons, Daveronis, Josef, & Kennair, Leif Edward Ottesen. (submitted). «... but words will never harm me»: The effects of sexual harassment on high school students' psychological well-being.
- Bendixen, Mons, & Gabriel, Ute. (2013). Social judgment of aggressive language: Effects of target and sender sex on the evaluation of slurs. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54(3), 236-242. doi: 10.1111/sjop.12039
- Bendixen, Mons, & Kennair, Leif Edward Ottesen. (2008). *Seksuell trakassering blant elever og ansatte i videregående skole: En resultatrapport [Sexual harassment among students and staff in high school: a result report]*. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology (NTNU).
- Bendixen, Mons, & Kennair, Leif Edward Ottesen. (2009). *Bruk av nedsettende bemerkninger om og overfor gutter og jenter i videregående skole: en kvalitativ studie [Verbal derogation towards high school boys and girls: a qualitative study]*. Trondheim: NTNU.
- Bendixen, Mons, & Kennair, Leif Edward Ottesen. (2014). *Resultater fra prosjekt Seksuell helse og trakassering i videregående opplæring 2013-2014 [Findings from the Sexual health and harassment project in high school education 2013-2014]*. Trondheim: NTNU.
- Bendixen, Mons, & Kennair, Leif Edward Ottesen. (2015). Revisiting judgment of strategic self-promotion and competitor derogation tactics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 32(8), 1056-1082. doi: 10.1177/0265407514558959
- Bendixen, Mons, & Kennair, Leif Edward Ottesen. (submitted). *Advances in the Understanding of Same Sex and Opposite Sex Sexual Harassment*.
- Connolly, Jennifer, Josephson, Wendy, Schnoll, Jessica, Simkins-Strong, Emily, Pepler, Debra, MacPherson, Alison, . . . Jiang, Depeng. (2015). Evaluation of a Youth-Led Program for Preventing Bullying, Sexual Harassment, and Dating Aggression in Middle Schools. *The Journal of Early Adolescence*, 35(3), 403-434. doi: 10.1177/0272431614535090
- Conroy, N.E. (2013). Rethinking adolescent peer sexual harassment: contributions of feminist theory. *Journal of School Violence*, 12, 340-356. doi: 10.1080/15388220.2013.813391
- Dahlqvist, H. Z., Landstedt, E., Young, R., & Gadin, K. G. (2016). Dimensions of Peer Sexual Harassment Victimization and Depressive Symptoms in Adolescence: A Longitudinal Cross-Lagged Study in a Swedish Sample. *J Youth Adolesc.* doi: 10.1007/s10964-016-0446-x
- Fasting, Kari, Chroni, Stilian, & Knorre, Nada. (2014). The experiences of sexual harassment in sport and education among European female sports science students. *Sport, Education and Society*, 19(2), 115-130. doi: 10.1080/13573322.2012.660477
- Johansson, Klara, LaFlamme, Lucie, & Eliasson, Miriam. (2012). Adolescents' perceived safety and security in public space . A Swedish focus group study with a gender perspective. *Young*, 20, 69-88. doi: 10.1177/110330881102000104
- Jonsson, Adam. (2012). *Man hör aldrig om killar som blir sexuellt trakasserade: En rapport om sexuella trakasserier i skolan*. Stockholms universitet: Kriminologiska institutionen.
- Kennair, Leif Edward Ottesen, & Bendixen, Mons. (2012). Sociosexuality as predictor of sexual harassment and coercion in female and male high school students. *Evolution and Human Behavior*, 33(5), 479-490. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2012.01.001
- Landstedt, E., & Gillander Gadin, K. (2011). Experiences of violence among adolescents: gender patterns in types, perpetrators and associated psychological distress. *Int J Public Health*, 56(4), 419-427. doi: 10.1007/s00038-011-0258-4
- Marshall, S. K., Faaborg-Andersen, P., Tilton-Weaver, L. C., & Stattin, H. (2013). Peer sexual harassment and deliberate self-injury: longitudinal cross-lag investigations in Canada and Sweden. *J Adolesc Health*, 53(6), 717-722. doi: 10.1016/j.jadohealth.2013.06.009

- Mossige, Svein, & Huang, Lihong. (2010). Omfanget av seksuelle krenkelser og overgrep i en norsk ungdomsbefolkning. *Norsk Epidemiologi*, 20, 53-62.
- Mossige, Svein, & Stefansen, Kari (Eds.). (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrappportstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: Nova Rapport 20/2007.
- Pina, Afroditi, Gannon, Theresa A., & Saunders, Benjamin. (2009). An overview of the literature on sexual harassment: Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression and Violent Behavior*, 14(2), 126-138. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2009.01.002>
- Redd Barna. (2015). «Den som er med på leken...»: Ungdoms oppfatninger om voldtekt, kjønnsroller og samtykke. Oslo: Redd Barna.
- Roland, Erling, & Auestad, Gaute. (2009). *Seksuell orientering og mobbing*. Stavanger: Senter for atferdsforskning, Universitetet i Stavanger.
- Schou, L., Dyb, G., & Graff-Iversen, S. (2007). *Voldsutsatt ungdom i Norge - resultater fra helseundersøkelser i seks fylker*. Rapport 2007:8. Nydalen: Nasjonalt Folkehelseinstitutt.
- Seto, Michael C., Kjellgren, Cecilia, Priebe, Gisela, Mossige, Svein, Svedin, Carl Göran, & Langstrom, Niklas. (2010). Sexual coercion experience and sexually coercive behavior: a population study of Swedish and Norwegian male youth. *Child Maltreat*, 15, 219-228. doi: 10.1177/1077559510367937
- Skoog, T., & Özdemir, S.B. (2015). Explaining why early-maturing girls are more exposed to sexual harassment in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 1-20. doi: 10.11.77/0272431614568198
- Skoog, T., & Özdemir, S.B. (in press). Physical Appearance and Sexual Activity Mediate the Link between Early Puberty and Sexual Harassment Victimization in Adolescent Boys. *Sex Roles*.
- Skoog, T., Özdemir, S.B., & Stattin, H. (2015). Understanding the Link Between Pubertal Timing in Girls and the Development of Depressive Symptoms: The Role of Sexual Harassment. *Journal of Youth and Adolescence*. doi: 10.1007/s10964-015-0292-2
- Slaatten, H., Anderssen, N., & Hetland, J. (2015). Gay-related name-calling among Norwegian adolescents - harmful and harmless. *Scand J Psychol*, 56(6), 708-716. doi: 10.1111/sjop.12256
- Stefansen, Kari, Smette, Ingrid, & Bossy, Dagmara. (2014). Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling. *Tidsskrift for Kjønnforskning*, 38, 3-19.
- Steine, I.M., Milde, A.M., Bjorvatn, B., Grønli, J., Nordhus, I.H., Mrdalj, J., & Pallesen, S. (2012). Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 49, 950-957.
- Sunnari, Vappu. (2009). Physical sexual harassment as experiences by children at school in Northern Finland and Northwest Russia. University Oulu, Finland: Women's and Genders Studies, University of Oulu.
- Thoresen, Siri, & Hjemdal, Ole Kristian (Eds.). (2014). *Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: NKVTS-Rapport 1/2014.
- Witkowska, E. (2005). *Sexual harassment in schools - prevalence, structure and perceptions*. Stockholm: Arbete och Hälsavetenskaplig Skriftserie.
- Øverlien, Carolina, & Hellevik, Per. (2015). Trygging av unges nære relasjoner (STIR): Sammen-henger mellom online og offline kontekst og risiko Safeguarding Teenage Intimate Relationships.

Appendiks

Henvendelse (norsk versjon)

Til ansvarlige for videregående opplæring i fylkeskommunene og på Svalbard,

Undertegnede har fått i oppdrag av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet å skrive en oppdatert kunnskapsstatus om seksuell trakassering blant elever i ungdoms- og videregående skole. Kunnskapsstatusen skal sammenstille tilgjengelig kunnskap for perioden 2007-2015 og vil gi grunnlag for vurdering av det fremtidige behovet for forskning på feltet, samt kunne danne grunnlag for forebyggende innsatser mot seksuell trakassering i skolen.

Vi ber derfor med dette om dere har dokumentasjon på:

1. Publiserte arbeider (også rapporter) som omfatter kartlegginger, årsaksfaktorer/korrelater og konsekvenser av seksuell trakassering.
2. Pågående eller gjennomførte forebyggende innsatser mot seksuell trakassering i skolen og eventuelle erfaringer med virkningen av denne

Vi ber om disse sendes til førsteamanuensis
Mons Bendixen, Psykologisk institutt NTNU,
7491 Trondheim,
epost: mons.bendixen@svt.ntnu.no
Frist: 7. desember.

Med vennlig hilsen,

Mons Bendixen
Førsteamanuensis

Leif Edward Ottesen Kennair
Professor

Trond Viggo Grøntvedt
PhD

978-82-8094-020-9 Trykt utgave
978-82-8094-021-6 Digital utgave